

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за вересень – жовтень 2024 року

Зміст

1. Справи про банкрутство	5
1.1. Про покладення солідарної відповідальності у справі про банкрутство (ч. 6 ст. 34 КУзПБ)	5
1.2. Про фраздаторність правочину в межах справи про банкрутство та неефективність способів захисту прав	8
1.3. Щодо грошових вимог банку до боржника, забезпечених заставою (іпотекою) майна боржника, які були додатково заявлені банком	10
1.4. Про закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та принцип добросовісності	13
1.5. Про припинення заходів з управління арештованим майном та стягнення грошових коштів, які заявлені на підставі ст. 1212 ЦК України	15
1.6. Про право податкового органу, який не набув статусу учасника справи, на оскарження судових рішень у справі про банкрутство, відкритій у загальному порядку за заявою кредитора	17
2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством	19
2.1. Підтвердження форс-мажорних обставини у спорі про дострокове припинення дії свідоцтва на торговельну марку внаслідок її невикористання	19
2.2. Щодо недопустимості ототожнення різних видів антиконкурентних узгоджених дій	21
3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав	22
3.1. Щодо визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників товариства за позовом спадкоємиці мажоритарного учасника товариства	22
3.2. Щодо виключної компетенції загальних зборів учасників ТОВ на затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства та неприпустимість втручання суду в господарсько-управлінську діяльність товариства	25
3.3. Щодо здійснення податковими органами контролю за своєчасністю нарахування та сплати до бюджету пені, нарахованої на несвоєчасно сплачені до бюджету дивіденди на державну частку товариства	27
3.4. Щодо застосування норми п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України у випадку звільнення голови ОСББ	32
3.5. Щодо питань, чи є державний реєстратор належним відповідачем у справах про скасування запису в ЄДР про державну реєстрацію припинення юридичної особи та чи може суд зобов'язати ліквідатора товариства визнати кредиторські вимоги і включити їх до ліквідаційного балансу за наявності підтверджених судовим рішенням кредиторських вимог до особи, яка ліквідована за рішенням власника	34
3.6. Щодо повноважень НКЦПФР на звернення з позовом про ліквідацію недержавного пенсійного фонду з метою захисту інтересів вкладників	38
4. Справи щодо земельних відносин та права власності	41
4.1. Щодо визначення підсудності спору за позовом іноземної компанії про визнання права власності на морське судно	41
4.2. Щодо правової природи договору з біологічного очищення (біомеліорації) каналу	43
4.3. Щодо способу подання заяви про продовження договору оренди державного і комунального майна	45
4.4. Щодо порядку експлуатації залізничних вантажних вагонів у навантаженому стані, граничний строк експлуатації яких вичерпався	47
4.5. Щодо виключного права співвласників будинку розпоряджатися прибудинковою територією багатоквартирного будинку	49
4.6. Щодо неможливості набуття релігійною організацією права власності на об'єкт археології та архітектури	51
5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів	52

5.1. Поширення арбітражного застереження, передбаченого основним зовнішньоекономічним договором, на відносини з переуступки боргу. Дії національного суду в разі надходження позову у правовідносинах з арбітражним застереженням	52
5.2. Про стягнення шкоди з морського порту	55
5.3. Щодо застосування положень ст. 7 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» до розрахунку розміру орендної плати за користування державним та комунальним майном, яка підлягає стягненню з орендаря	58
5.4. Щодо застосування положення ст. 1 Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» до конкретного кола осіб	60
6. Процесуальні питання	63
6.1. Про правову природу третейської / арбітражної угоди та порядок, у якому має вирішуватися питання щодо дійсності такої угоди	63
6.2. Щодо моменту набуття особою (відповідачем) статусу учасника справи	65
6.3. Щодо визначення моменту, з якого в юридичної особи, зареєстрованої за законодавством України, виникає обов'язок мати електронний кабінет	65
6.4. Щодо обов'язку скаржника надсилати копію апеляційної скарги в паперовій формі іншим учасникам справи у разі подання скарги через свій електронний кабінет	66
6.5. Щодо права відповідача бути обізнаним про судову справу, якщо він не має електронного кабінету, але зобов'язаний його мати, у разі подання до нього позову / апеляційної скарги з використанням підсистеми «Електронний суд» без направлення паперових копій документів поштою	66
6.6. Щодо зміни статусу учасника справи з третьої особи на співвідповідача (відповідача). Застосування позовної давності до позовних вимог прокурора	70
6.7. Щодо виходу апеляційним господарським судом за межі повноважень, встановлених ст. 275 ГПК України	73

Перелік уживаних скорочень

АМКУ	– Антимонопольний комітет України
ВАТ	– Відкрите акціонерне товариство
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ДП	– Державне підприємство
ЕТС	– електронна торгова система
ЄДР	– Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ЄСІТС	– Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
ЗК України	– Земельний кодекс України
КЗпП України	– Кодекс законів про працю України
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЕВ	– Квартирно-експлуатаційний відділ
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
НКЦПФР	– Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
ОП КГС ВС	– об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ОСББ	– об'єднання співвласників багатоквартирного будинку
ПАТ	– публічне акціонерне товариство
ПК України	– Податковий кодекс України
ПП	– приватне підприємство
РВ ФДМУ	– районний відділ Фонду державного майна України
СП КГС ВС	– судова палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ТОВ	– товариство з обмеженою відповідальністю
ТПП	– Торгово-промислова палата України
ФГВФО	– Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ЦК України	– Цивільний кодекс України

1. Справи про банкрутство

1.1. Про покладення солідарної відповідальності у справі про банкрутство (ч. 6 ст. 34 КУзПБ)

Належне телеологічне тлумачення положень ч. 6 ст. 34 КУзПБ полягає в такому: – порушення вимоги Закону своєчасно звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство є підставою для стягнення з винного члена органу управління боржника на користь боржника збитків, спричинених таким порушенням; належним позивачем за вимогою про стягнення збитків є як кредитор, так і боржник;

– якщо суд виявив порушення законодавчої вимоги своєчасно звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, такий висновок відображається у мотивувальній, а не резолютивній частині рішення;

– кошти, стягнені із суб'єкта солідарної відповідальності, є коштами боржника, які, зокрема, включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані для задоволення вимог кредиторів лише у порядку черговості, встановленому КУзПБ.

ВС у складі палати для розгляду справ про банкрутство КГС розглянув касаційну скаргу за заявою ТОВ «Маресто Україна» про покладення солідарної відповідальності на керівника боржника ТОВ "Центр медичної візуалізації «Малахит» у справі про банкрутство.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Господарський суд Запорізької області постановою від 23.11.2022 визнав ТОВ «Центр медичної візуалізації «Малахит» (далі – боржник) банкрутом та відкрив ліквідаційну процедуру.

Кредитор (ТОВ «Маресто Україна») 18.01.2023 подав заяву про покладення солідарної відповідальності на директора боржника, стверджуючи, що той порушив строки подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, що встановив суд ухвалою у цій справі від 12.12.2022.

Господарський суд першої інстанції задовольнив заяву ТОВ «Маресто Україна», стягнув з ОСОБА_1 як з особи, яка відповідно до закону несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів боржника, на користь кредитора 1 018 810 грн 47 коп. заборгованості за зобов'язаннями боржника, обґрунтувавши це порушенням директором строків подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника за наявності у нього ознак неплатоспроможності.

Суд апеляційної інстанції вказане рішення суду скасував і ухвалив нове, яким відмовив у задоволенні заяви. Суд мотивував своє рішення відсутністю підстав для покладення солідарної відповідальності на директора, оскільки у нього не було підстав об'єктивно визначити наявність факту загрози неплатоспроможності боржника.

Перед судовою палатою для розгляду справи про банкрутство КГС ВС постало питання можливості задоволення кредитором або кредиторами власних вимог шляхом індивідуального звернення стягнення окремо з керівника боржника як солідарної відповідальності відповідно до ч. 6 ст. 34 КУзПБ.

ОЦІНКА СУДУ

Передусім КГС ВС зазначив, що провадження у справі про банкрутство є конкурсним процесом, основною метою якого є, зокрема, почергове, пропорційне у межах черги і справедливе задоволення вимог усієї сукупності кредиторів неплатоспроможного боржника. Для належного забезпечення погашення різних категорій вимог у конкурсному процесі визначальним є саме принцип конкурсного імунітету.

Принцип конкурсного імунітету кредиторів означає, що кредитор не має права задовольнити свої вимоги до боржника інакше як у межах відкритого провадження у справі про банкрутство, кредитори можуть задовольнити свої вимоги за правилами конкретної конкурсної процедури, що здійснюється під контролем суду, який здійснює провадження у справі про банкрутство відповідного боржника.

Аналізуючи правову природу солідарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у справі про банкрутство, КГС ВС зазначив, що солідарна відповідальність є правовим механізмом захисту та відновлення прав кредиторів і стимулює виконання боржником обов'язку з подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство за наявності відповідних умов (загрози неплатоспроможності). Норми, що регламентують солідарну відповідальність, не вкладаються у критерії якості закону в аспекті передбачуваності наслідків їх застосування, а тому положення ч. 6 ст. 34 КУзПБ потребує телеологічного тлумачення, зважаючи на цілі законодавчого регулювання та його загальну спрямованість (дух закону).

Судова палата КГС ВС зазначила, що, враховуючи принцип конкурсного імунітету, який діє разом із принципом судового контролю процедури банкрутства, не допускається стягнення кредитором або кредиторами з керівника / органів боржника коштів у рахунок індивідуального погашення заявлених вимог поза межами конкретної конкурсної процедури.

Солідарна відповідальність має деліктну природу, що узгоджується із ч. 1 ст. 1166 ЦК України, згідно з якою майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Визначення керівника боржника (а з урахуванням змін, внесених Законом України від 20.03.2023 № 2971-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», – членів органів управління боржника) суб'єктом солідарної відповідальності узгоджується з положеннями ч. 1 ст. 92 ЦК України, через що саме на керівника (членів органів управління) боржника покладений обов'язок у встановлених законом випадках ініціювати справу про банкрутство, і отже, нести відповідальність у разі невиконання цього обов'язку.

Суд також зауважив, що для покладення солідарної відповідальності на керівника / члена органу управління боржника істотне значення має встановлення моменту виникнення в нього обов'язку звернутися до суду із заявою про відкриття

провадження у справі про банкрутство боржника. Для покладення солідарної відповідальності у справі про банкрутство доцільним є визначення моменту, коли задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами.

Для визначення ознак загрози неплатоспроможності правове значення має сукупний розмір боргових зобов'язань, а не їх структура; фінансово-економічний стан має бути не умовно-тимчасовим, а стабільно-незворотним для боржника і наслідки такого стану мають безпосередньо впливати на стан розрахунків з кредиторами.

Основним способом встановлення загрози є аналіз фінансово-господарської діяльності боржника, який включає оцінку доказів щодо зобов'язань і майнового стану.

КГС ВС звернув увагу також на порядок ініціювання, розгляду та вирішення спору про покладення солідарної відповідальності.

Суд зауважив про доцільність розгляду господарським судом заяв про покладення солідарної відповідальності у відокремленому провадженні в межах справи про банкрутство, що відповідає принципу процесуальної економії, оскільки дає змогу розглянути таку вимогу в розумні строки, запобігає зловживанню сторонами своїми процесуальними правами, гарантує бережне ставлення до ресурсів усіх учасників справи та відповідає основній меті конкурсного процесу і процедури банкрутства – задоволення вимог кредиторів.

За змістом абзацу другого статті 34 КУзПБ передумовою для звернення кредиторів своїх вимог щодо зобов'язань боржника до суб'єкта солідарної відповідальності (керівника / члена органу управління боржника) є розглянуте та вирішене судом питання порушення керівником / органами управління боржника вимог щодо звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у разі перебування боржника у стані загрози неплатоспроможності із встановленням судом такого порушення та зазначення про це у відповідній ухвалі.

КГС ВС зазначив, що такий порядок означає, що і встановлення відповідного порушення, і вирішення спору про покладення солідарної відповідальності на відповідного суб'єкта солідарної відповідальності (керівника / члена органу управління боржника) зі стягненням з нього суми цієї відповідальності здійснюються судом в одному судовому провадженні за відповідним зверненням кредитора / кредиторів.

Що ж до характеру позову про покладення солідарної відповідальності, то КГС ВС виснував, що позов кредитора (кредиторів) слід кваліфікувати як похідний, оскільки грошові суми солідарної відповідальності фактично є сумою збитків, завданих боржнику його керівником (членом органу управління) неподанням (несвоєчасним поданням) заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, попри загрозу неплатоспроможності боржника, оскільки наслідком невиконання (несвоєчасного виконання) керівником / органами управління боржника відповідного обов'язку під час загрози неплатоспроможності стала неможливість боржника задовольнити грошові вимоги кредитора, через що кредитор звертає такі вимоги до суб'єкта солідарної

відповідальності, тим самим задовольняючи їх за відповідними зобов'язаннями боржника.

Отже, відповідний похідний інтерес кредитора до солідарного боржника задовольняється через інститут солідарної відповідальності.

КГС ВС також зазначив, що стягнення коштів із члена органу управління боржника на підставі ч. 6 ст. 34 КУзПБ має здійснюватися на користь боржника з подальшим зарахуванням цих коштів до ліквідаційної маси. При цьому суд врахував, що арбітражний керуючий, діючи від імені боржника і захищаючи його інтереси, опосередковано діє і в інтересах кредиторів, оскільки кошти, стягнуті на користь боржника, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів. Отже, відповідно до тлумачення виразу "подальше звернення кредиторів своїх вимог" у частині шостій статті 34 КУзПБ цю норму слід розуміти, зокрема, і як звернення боржника з метою подальшого задоволення вимог кредиторів.

СП КГС ВС не знайшла підстав для відступу від позиції КГС ВС щодо застосування ч. 6 ст. 34 КУзПБ, викладеної у постанові від 09.06.2022 у справі № 904/76/21.

За результатами розгляду касаційної скарги СП КГС ВС змінила мотивувальну частину постанови суду апеляційної інстанції, виклавши її в своїй редакції.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 04.09.2024 у справі № 908/3236/21 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122021182>

1.2. Про фраздаторність правочину в межах справи про банкрутство та неефективність способів захисту прав

Заявлення арбітражним керуючим вимоги про визнання недійсним виконаного сторонами договору, без заявлення вимоги про застосування наслідків недійсності такого правочину, є неефективним способом захисту

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом арбітражного керуючого до 1) ОСОБА_2, 2) ОСОБА_1, за участю третьої особи яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача - 2: ПП «Захід-Агроінвест» про визнання недійсним договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі ПП «Захід-Агроінвест» у межах справи про неплатоспроможність ОСОБА_2.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Господарський суд ухвалив постанову, якою визнав ОСОБА_2 банкрутом; увів процедуру погашення боргів боржника ОСОБА_2; призначив керуючим реалізацією майна банкрута арбітражного керуючого.

Арбітражний керуючий звернувся до господарського суду у межах справи про банкрутство з позовом до відповідачів про визнання недійсним договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі «Захід-Агроінвест», який був посвідчений приватним нотаріусом та зареєстрований в реєстрі.

Позов мотивований тим, що боржник відчужив частку в статутному капіталі ПП «Захід-Агроінвест» за ціною 1,00 грн, яка є заниженою та не відповідає номінальній вартості частки. Арбітражний керуючий наполягав на тому, що цей договір є фraudаторним.

Рішенням господарського суду, яке залишене без змін постановою апеляційного господарського суду позов задоволено.

Судові рішення обґрунтовані тим, що оспорюваний договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі є фraudаторним і його укладення порушує права та охоронювані законом інтереси кредиторів. Вчинення відповідачами оспорюваного правочину призвело до неможливості задовольнити вимоги кредиторів за рахунок такого майна.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що оспорений договір купівлі-продажу частки був виконаний сторонами, що встановлено судами у цій справі та визнається учасниками справи. Відповідні відомості були внесені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Арбітражний керуючий у цій справі заявив вимогу про визнання недійсним виконаного правочину без вимоги щодо застосування наслідків такої недійсності.

КГС ВС відзначив, що якщо на виконання спірного правочину товариством сплачені кошти або передане інше майно, то задоволення позовної вимоги про визнання оспорюваного правочину недійсним не приводить до ефективного захисту права, бо таке задоволення саме по собі не є підставою для повернення коштів або іншого майна. У таких випадках позовна вимога про визнання оспорюваного правочину недійсним може бути ефективним способом захисту, лише якщо вона поєднується з позовною вимогою про стягнення коштів на користь товариства або про витребування майна з володіння відповідача (зокрема, на підставі ч. 1 ст. 216, ст. 387, ч. 1, 3 ст. 1212 ЦК України).

Визнання правочину недійсним не з метою домогтися відновлення власного порушеного права (та/або інтересу) у спосіб реституції, що застосовується між сторонами такого правочину, а з метою створити підстави для подальшого звернення з іншим позовом або преюдиційну обставину чи доказ для іншого судового провадження суперечать завданням господарського (цивільного) судочинства, наведеним у ч. 1 ст. 2 ГПК України.

Верховний Суд неодноразово зазначав, що відповідно до пунктів «д» та «е» п. 3 ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» особа, яка вважає себе власником частки, що незаконно вибула з її володіння, має звертатися до володільця частки (особи, вказаної як власник в ЄДР) з позовом про стягнення частки (витребування частки з чужого незаконного володіння) або позовом про визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників. Саме такий спосіб захисту є належним, адже судове

рішення, що набрало законної сили, про задоволення такої вимоги є підставою для внесення відповідних змін до ЄДР.

У даній справі арбітражний керуючий заявив вимогу про визнання недійсним виконаного правочину з метою відновлення складу учасників юридичної особи, який існував до стверджуваного порушення прав кредиторів, без вимоги щодо застосування наслідків такої недійсності.

Оскільки арбітражний керуючий заявив вимогу про визнання недійсним виконаного сторонами договору, не заявивши вимоги про застосування наслідків недійсності такого правочину, КГС ВС дійшов висновку, що обраний ним спосіб захисту є неефективним, адже він не призведе до поновлення порушеного права.

За результатом касаційного провадження постанову апеляційного господарського суду та рішення господарського суду скасовано. Ухвалено нове рішення, яким у позові відмовлено.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19.09.2024 у справі № 921/672/21(921/362/23) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121895761>

1.3. Щодо грошових вимог банку до боржника, забезпечених заставою (іпотекою) майна боржника, які були додатково заявлені банком

У разі якщо кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, при зверненні із заявою із грошовими вимогами до боржника заявив під час провадження у справі про банкрутство (у строк, встановлений для їх подання, ч. 1 ст. 45 КУзПБ) вимоги до боржника лише в тій частині, що є незабезпеченими, такий кредитор: за наявності/виникнення для цього підстав, та за умови, що він раніше не заявляв у справі про відмову від забезпечення; не позбавлений права в подальшому заявити вимоги до боржника на ту частину вимог, що є забезпеченими заставою майна боржника, а саме в частині вартості предмета застави

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на судові рішення у справі про неплатоспроможність фізичної особи

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У попередньому засіданні у справі про неплатоспроможність фізичної особи ОСОБА_1 господарський суд визнав Банк кредитором по відношенню до боржника з грошовими вимогами 3030500 грн 85 коп.

У подальшому Банк після припинення судом процедури реструктуризації боргів боржника, визнання його банкрутом та введення процедури погашення боргів боржника, Банк подав до суду заяву про визнання його забезпеченим кредитором Боржника в частині вартості предмету іпотеки на суму 2269900 грн 00 коп. Подана заява обґрунтована наявною заборгованістю боржника на заявлену суму грошових вимог через неналежне виконання ним своїх зобов'язань перед кредитором за укладеними між ними

кредитними договорами, виконання зобов'язань за якими забезпечені іпотекою майна боржника (квартирою боржника) згідно з укладеним договором іпотеки.

Господарський суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, визнав по відношенню до боржника, зокрема кредитора з грошовими вимогами в сумі 697183 грн 00 коп., з яких 5 368 грн 00 коп., витрати, які відшкодовуються до задоволення вимог кредиторів, та в сумі 691 815 грн 00 коп. - вимоги, забезпечені заставою майна Боржника; а також відмовив кредитору у визнанні грошових вимог до боржника на суму 1 578 085 грн 00 коп.

Судові рішення мотивовані наявністю підстав для визнання заявлених кредитором до Боржника грошових вимог як таких, що забезпечені іпотекою майна (квартири) Боржника на суму вартості цього предмета іпотеки, що визначена в укладеному між сторонами договорі іпотеки, 691 815 грн 00 коп., з відхиленням, відповідно, вимог Кредитора на залишок заявленої ним суми грошових вимог.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що Закон (КУзПБ) виокремлює із всіх кредиторів у справі про банкрутство забезпечених, якими є кредитори, вимоги яких до боржника або іншої особи забезпечені заставою майна боржника.

Зокрема, КУзПБ окремо регламентує участь цих кредиторів у справі про банкрутство, статус, правила, умови і строки звернення із заявою з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство, порядок і умови задоволення їх вимог у цій справі тощо.

Так, частиною другою цієї статті КУзПБ передбачено, що забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення; забезпечені кредитори можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення; якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави; залишок вимог вважається незабезпеченим.

Поряд з викладеним КУзПБ встановлює єдині правила для всіх кредиторів, незалежно від складу їх вимог до боржника, щодо строків подання кредиторами заяв з грошовими вимогами до боржника - протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство, відлік цього строку починається з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (ч. 1 ст. 45 цього Кодексу) із зазначенням єдиних наслідків пропуску такого строку (ч. 4 ст. 45 КУзПБ).

Отже, з урахуванням положень щодо правил та строків подання кредиторами заяв із грошовими вимогами до боржника та щодо порядку їх розгляду господарським судом, КГС ВС дійшов висновку, що кредитор (незалежно від того, чи забезпечені його вимоги до боржника заставою майна боржника), не позбавлений права заявити до боржника у справі про банкрутство після закінчення строку, встановленого для їх

подання (ч. 1 ст. 45 КУзПБ), як кредиторські вимоги до боржника у повному обсязі (на всю суму вимог), так і ті вимоги (ту частину вимог), що не були заявлені ним раніше, що, не змінює порядок їх розгляду судом: у порядку черговості їх отримання, у судовому засіданні, яке проводиться після попереднього засідання господарського суду, з постановленням господарським судом за результатами розгляду зазначених заяв ухвали про визнання чи відхилення (повністю або частково) вимог таких кредиторів.

Тобто закон (КУзПБ) не забороняє кредитору заявити до боржника спочатку частину грошових вимог, а в подальшому, зокрема і після закінчення строку, встановленого для їх подання, - іншу частину вимог (згідно із заявою про додаткові грошові вимоги до боржника), на які, у разі їх визнання судом, поширюватимуться відповідні наслідки закінчення строку, встановленого законом для їх подання (положення абз. 4 ст. 45 КУзПБ).

А тому, у разі якщо кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, при зверненні із заявою із грошовими вимогами до боржника заявив під час провадження у справі про банкрутство (у строк, встановлений для їх подання, частина перша статті 45 КУзПБ) вимоги до боржника лише в тій частині, що є незабезпеченими, такий кредитор: (1) за наявності/виникнення для цього підстав, та (2) за умови, що він раніше не заявляв у справі про відмову від забезпечення; не позбавлений права в подальшому заявити вимоги до боржника на ту частину вимог, що є забезпеченими заставою майна боржника, а саме в частині вартості предмета застави.

При цьому КГС ВС зауважив, що відсутність підстав для заявлення кредитором вимог, як таких, що забезпечені заставою майна боржника, та відмова від забезпечення за своїм змістом не є тотожними, оскільки відсутність підстав для заявлення кредитором вимог, як таких, що забезпечені заставою майна боржника, означає відсутність матеріально-правових підстав для віднесення та кваліфікації відповідних вимог (на відповідну суму) як забезпечених, тоді як відмова від забезпечення означає відмову кредитора від віднесення, кваліфікації та застосування у справі про банкрутство наслідків визнання судом цих вимог кредитора до боржника як забезпечених, попри наявність для цього матеріально-правових підстав.

З урахуванням вказаних висновків, КГС ВС виснував про наявність підстав для визнання додатково заявлених кредитором у спірних правовідносинах грошових вимог до боржника як таких, що забезпечені заставою майна боржника, на суму вартості предмета застави, погодженої банком та боржником в укладеному між ними договорі іпотеки.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови від 20.08.2024 у справі № 910/13760/20 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121464636>

1.4. Про закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та принцип добросовісності

КУзПБ не передбачено можливості подання боржником – фізичною особою виправлених декларацій необмежену кількість раз, як і не передбачено здійснення перевірки керуючим реструктуризацією виправлених декларацій, а неодноразове подання виправлених декларацій може свідчити про намагання боржниці приховати інформацію, що дозволяла б встановити її реальне фінансове становище

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на судові рішення у справі про неплатоспроможність фізичної особи

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Фізична особа ОСОБА_1 звернулася до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, мотивуючи наявністю у неї заборгованості перед кредиторами на загальну суму 8 901 970,78 грн, яку не може погасити, а також скрутним матеріальним становищем. Боржниця зазначала, що є одинокою матір'ю трьох неповнолітніх дітей із середньомісячною зарплатою 13000 грн за відсутності інших доходів та аліментів на утримання дітей.

Господарський суд ухвалою відкрив провадження у справі про неплатоспроможність ОСОБА_1 та призначив арбітражного керуючого. Суд визнав у цій справі кредиторами боржниці: фізичну особу ОСОБА_2 із вимогами на суму 5 млн грн.; Банк 1 з грошовими вимогами на загальну суму 10 211 979,00 грн; Банк 2 з грошовими вимогами за кредитним договором у розмірі 31 872,91 дол. США (834 751,51 грн).

Після перевірки декларацій про майновий стан боржниці за 2018-2020 роки, які були додані нею до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, арбітражний керуючий не виявив невідповідність вказаних даних, однак ініціативи кредиторів та подальші виправлення боржницею декларацій вказали на можливі приховані активи боржниці. Зокрема, кредитор зазначив, що боржниця не задекларувала право користування житловим приміщенням, в якому проживає, а також не надала будь-яких обґрунтованих пояснень відносно чисельних виїздів за кордон при нібито скрутному матеріальному становищі.

Зборами кредиторів було прийнято рішення про звернення до суду з клопотанням про визнання ОСОБА_1 банкрутом та введення процедури погашення боргів.

Суд першої інстанції припинив процедуру реструктуризації боргів ОСОБА_1; визнав ОСОБА_1 банкрутом, ввів процедуру погашення боргів та призначив арбітражного керуючого. У своєму рішенні суд зазначив, що боржниця діяла добросовісно та відкрито, а її матеріальне становище не дозволяло реалізувати план реструктуризації. Суд дійшов висновку, що нульові показники можливості погашення боргів є обґрунтованими, оскільки у боржниці відсутні активи для задоволення вимог кредиторів.

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення про закриття провадження у справі про неплатоспроможність ОСОБА_1 на підставі ч. 11 ст. 126 КУзПБ. Суд зазначив, що поведінка боржниці є недобросовісною, зокрема вона не надала суду виправлену декларацію про майновий стан з повною та достовірною інформацією щодо її майна, доходів і витрат та членів її сім'ї, запропонований план реструктуризації боргів, що передбачає 100% списання боргів боржника не відповідає вимогам КУзПБ, порушує мету процедури реструктуризації боргів та вказує на ознаки ухилення боржниці від виконання зобов'язань.

ОЦІНКА СУДУ

Передусім КГС ВС зазначив, що добросовісність боржника - фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав якими КУзПБ зумовлює вирішення судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи у випадках, передбачених ст. 123, 126, 128 КУзПБ. Тому, обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом як підстави для ухвалення рішення про закриття провадження у справі, замість переходу до процедури погашення боргів боржника.

КГС ВС зазначив, що аналіз п. 11 ч. 3 ст. 116, п. 1 ч. 7 ст. 123 КУзПБ свідчить, що законодавець визначив певну послідовність дій учасників у справі про неплатоспроможність фізичної особи, а саме: боржник подає суду декларації; керуючий реструктуризацією перевіряє надані боржником декларації та виявляє наявність у них неповної та/або недостовірної інформації, а у випадку підтвердження такого факту за результатом перевірки повідомляє боржника у формі відповідного звіту; отримавши звіт керуючого реструктуризацією про результати перевірки декларацій, боржник упродовж семи днів (з дати отримання звіту) має право подати суду виправлену декларацію про майновий стан з повною та достовірною інформацією щодо майна, доходів та витрат боржника та членів його сім'ї з урахуванням наданих керуючим реструктуризацією зауважень.

При цьому, суд зазначив, що КУзПБ не передбачено можливості подання виправлених декларацій необмежену кількість раз, як і не передбачено здійснення перевірки керуючим реструктуризацією виправлених декларацій, а неодноразове подання виправлених декларацій може свідчити про намагання боржниці приховати інформацію, що дозволяла б встановити її реальне фінансове становище.

У цій справі боржниця двічі уточнювала зазначену у деклараціях інформацію шляхом подання відповідних виправлених декларацій (щодо майна і доходу боржниці та майна сестри). При цьому, як вбачається із встановлених обставин та матеріалів справи, подання виправлених декларацій було зумовлене зверненнями кредитора АТ КБ "Приватбанк" до арбітражного керуючого, а згодом і до суду із клопотаннями, в яких наводилися обставини стосовно неповної інформації про майно, доходи та витрати боржниці і членів її сім'ї.

З урахуванням зазначеного та обставин ненадання боржницею повних і достовірних відомостей щодо його майна, доходів та витрат, відсутність намірів боржниці досягнути компромісу з кредиторами і як наслідок відсутність погодженого і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів зі спливом трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації у цій справі, КГС ВС погодився з висновками суду апеляційної інстанції про наявність підстав для закриття провадження у справі на підставі ч. 11 ст. 126 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 29.08.2024 у справі № 918/806/21 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121403302>

1.5. Про припинення заходів з управління арештованим майном та стягнення грошових коштів, які заявлені на підставі ст. 1212 ЦК України

Національне агентство здійснює управління грошовими коштами, як активом, на який накладено арешт та переданим в управління в межах кримінального провадження на підставі відповідного рішення суду. Водночас, Національне агентство повинно повернути такий актив за наявності рішення прокурора або судового рішення, що набрало законної сили, та яким скасовано арешт розміщених на рахунках Національного агентства грошових коштів його власнику

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів у справі за позовом ТОВ «БНК-Україна» до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів про стягнення 170 960,96 євро та 420,18 грн нарахованих відсотків, 215,09 грн та 113,82 грн. нарахованих відсотків в межах справи за заявою ТОВ «Бел-Петрол Трейдінг» до ТОВ «БНК-Україна» про банкрутство.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою керівника окружної прокуратури у кримінальному провадженні накладено на грошові кошти, які належать ТОВ «БНК-Україна».

Ухвалою слідчого судді районного суду визначено порядок зберігання арештованих речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі - Національне агентство, АРМА), в управління для реалізації або передачі в управління за договором у порядку та на умовах, визначених ст. 1, 9, 19-24 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» рухоме майно, майно ТОВ «БНК-Україна», зокрема грошових коштів, на які постановою прокурора накладено арешт, в розмірі 170 960,96 євро та 215,09 грн., які знаходяться на рахунках, відкритих в АТ «БАНК АЛЬЯНС».

В подальшому, ухвалою районного суду було скасовано арешт, накладений постановою керівника окружної прокуратури у кримінальному провадженні; скасовано визначений ухвалою слідчого судді Подільського районного суду міста Києва порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні в частині передачі Національному агентству в управління, а саме: грошових коштів, на які постановою керівника окружної прокуратури накладено арешт, що знаходилися на рахунках ТОВ «БНК-Україна», а саме: 170 960,96 євро та 215,09 грн; зобов'язано Національне агентство повернути майно, а саме: 170 960,96 євро та усі нараховані за ними відсотки, а також 215,09 грн. та усі нараховані за ними відсотки власнику ТОВ «БНК-Україна». Ухвала районного суду набрала законної сили.

Позивач звертався до відповідача з листами з проханням повернути грошові кошти, однак Національне агентство безпідставно не повернуло грошові кошти ТОВ «БНК-Україна», що і стало підставою для подання відповідного позову у даній справі.

Рішенням господарського суду, яке залишене без змін постановою апеляційного господарського суду позов задоволено.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що предметом судового розгляду у цій справі є вимога позивача про повернення грошових коштів, заарештованих на підставі ухвали суду у кримінальному провадженні та переданих в управління Національного агентства, у зв'язку із скасуванням арешту на підставі ухвали суду. Правовою підставою позивачем визначено положення ст.1212 ЦК України.

Аналіз ч. 2, 3 ст. 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» дає підстави для висновку про те, що управління активами здійснюється на підставі договору, укладеного відповідно до глави 70 ЦК України з урахуванням особливостей, визначених цим Законом, і дія такого договору припиняється у разі скасування арешту прийнятих в управління активів або їх конфіскації, спеціальної конфіскації, іншого судового рішення про їх стягнення в дохід держави.

Національне агентство здійснює управління грошовими коштами, як активом, на який накладено арешт та переданим в управління в межах кримінального провадження на підставі відповідного рішення суду. Водночас, Національне агентство повинно повернути такий актив за наявності рішення прокурора або судового рішення, що набрало законної сили, та яким скасовано арешт розміщених на рахунках Національного агентства грошових коштів.

При цьому, в силу прямої вимоги Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» Національне агентство зобов'язане перерахувати відповідні кошти та нараховані за ними проценти на рахунок їх законного власника протягом трьох робочих днів з дня надання ним інформації про реквізити рахунка.

У випадку вирішення питання щодо зняття арешту та повернення грошових коштів його власнику, такі кошти втрачають статус речового доказу у кримінальному провадженні, а власник такого майна відновлює право володіння, розпорядження та користування таким майном в порядку, визначеному загальними положеннями цивільного законодавства, тому не позбавлений можливості захисту зазначених прав у загальному порядку, передбаченому положенням цивільного законодавства.

Судами встановлено, що ухвалою районного суду за зверненням ліквідатора було скасовано арешт, накладений постановою керівника окружної прокуратури у кримінальному провадженні на грошові кошти ТОВ «БНК-Україна»; скасовано визначений ухвалою слідчого судді районного суду порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні в частині передачі Національному агентству грошових коштів, на які постановою керівника окружної прокуратури накладено арешт, що знаходилися на рахунках ТОВ «БНК-Україна» та зобов'язано Національне агентство України повернути зазначене майно ТОВ «БНК-Україна».

КГС ВС відзначив, що в цьому випадку питання щодо зняття арешту та повернення коштів вже було вирішено судом, тому підстави подальшого застосування положень КПК України до грошових коштів відпали, а, отже, позивачем правильно обрано спосіб захисту, правову підставу (ст. 1212 ЦК України), і суд, до юрисдикції якого належить вирішення спору, який виник саме у цій справі.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19.09.2024 у справі № 914/2450/22(914/429/23) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122021196>

1.6. Про право податкового органу, який не набув статусу учасника справи, на оскарження судових рішень у справі про банкрутство, відкритій у загальному порядку за заявою кредитора

Податковий орган, який не набув статусу учасника справи (насамперед статусу кредитора, але не виключно), має право на оскарження ухвали суду першої інстанції про затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу, ліквідацію банкрута та закриття провадження у справі (тобто в частині, що не стосується розгляду заявленого податковим органом клопотання) лише за умови доведення ним факту прийняття такого судового рішення про його права та/або обов'язки

ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС розглянув касаційну скаргу Головного управління ДПС Запорізької області у справі за заявою ТОВ «НТЦПМ «Аквамарин» до ТОВ «Лізорі» (далі – боржник) про банкрутство.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Господарський суд відкрив провадження у справі про банкрутство ТОВ «Лізорі», надалі визнав його банкрутом і відкрив ліквідаційну процедуру.

Головне управління ДПС у Запорізькій області (далі – податковий орган) 16.05.2023 подало до суду клопотання про зобов'язання ліквідатора провести аналіз фінансового становища боржника, надати інформацію про рух коштів за всіма банківськими рахунками, ліквідаційний баланс, результати проведеної інвентаризації основних фондів тощо. Зазначене клопотання обґрунтоване тим, що відмова надання ліквідатором документів фінансового-господарської діяльності є перешкодою для реалізації контролюючим органом функцій здійснення контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати податків, зборів та платежів шляхом проведення перевірки і унеможливорює зробити остаточні висновки контролюючим органом щодо припинення чи неприпинення підприємством господарської діяльності.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні поданого податковим органом клопотання; затвердив звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс банкрута; ліквідував банкрута та закриття провадження у справі про банкрутство. Суд апеляційної інстанції залишив без змін ухвалу суду першої інстанції. Суд зауважив, що обставини, пов'язані з виконанням податковим органом своїх повноважень, не можуть бути підставами для зупинення процесу ліквідації господарюючого суб'єкта, а також бути перешкодою для завершення провадження у справі про банкрутство за наявності передбачених законодавством про банкрутство підстав.

ОЦІНКА СУДУ

Під час касаційного перегляду в цій справі СП КГС ВС вирішувала питання про правильність застосування господарськими судами попередніх інстанцій законодавства щодо оскарження судових рішень податковим органом, який не є кредитором у справі та особою, яка брала участь у справі.

У справі про банкрутство коло осіб, які мають право оскаржити судові рішення, звужено до учасників такої справи задля попередження необґрунтованого втручання інших осіб, які не є учасниками справи, у хід процедури банкрутства.

Аналізуючи наявну судову практику, СП КГС ВС висувала, що податковий орган, який не набув статусу учасника справи (насамперед статусу кредитора, але не виключно), має право на оскарження ухвали суду першої інстанції про затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу, ліквідацію банкрута та закриття провадження у справі (тобто в частині, що не стосується розгляду заявленого податковим органом клопотання) лише за умови доведення ним факту прийняття такого судового рішення про його права та/або обов'язки.

Водночас суд касаційної інстанції зазначив, що оцінка обставинам стосовно оскарження судових рішень особою, яка не брала участі у справі, може бути надана Верховним Судом лише після відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою та призначення її до розгляду в судовому засіданні. У зв'язку із цим суд визнав прийнятною касаційну скаргу податкового органу.

Щодо питання можливості проведення перевірки податковим органом підприємства-банкрута СП КГС ВС вказала на таке.

Відкриття провадження у справі про банкрутство є безумовною підставою для проведення позапланової перевірки платника податків згідно з приписами пп. 78.1.7 п. 78.1 ст. 78 ПК України.

Кінцевою метою здійснення перевірки контролюючим органом в порядку згаданих статей цього Кодексу є, зокрема, повне та достовірне формування грошових вимог податкових органів до боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство. За результатами такої перевірки можуть бути виявлені ознаки фіктивного банкрутства, встановлення недоброчесної поведінки як боржника, так і кредиторів, що суперечить меті та принципам процедур банкрутства.

Суд першої інстанції призначив до розгляду в судовому засіданні клопотання податкового органу про проведення перевірки, чим фактично залучив контролюючий орган до участі у справі. Однак ні суд першої, ні апеляційної інстанцій не визначив статусу контролюючого органу в цій справі.

Крім того, розгляд клопотання податкового органу з порушенням процедури, визначеної КУзПБ, було призначено до розгляду спільно зі звітом ліквідатора, тобто у підсумковому засіданні, яким завершується ліквідаційна процедура та безпосередньо розгляд справи про банкрутство.

Отже, розглянувши в остаточному судовому засіданні (яким в цілому завершується провадження у справі) звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс банкрута одночасно з клопотанням ГУ ДПС у Запорізькій області, суд першої інстанції обмежив контролюючий орган у реалізації права на формування та подання обґрунтованих грошових вимог у справі про банкрутство (оскільки провадження закрито) та унеможливив набуття цим органом статусу кредитора, не дотримавши мети господарського судочинства. Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув, допустивши неправильне застосування норм процесуального права.

За результатами розгляду касаційної скарги СП КГС ВС рішення судів попередніх інстанцій скасувала, справу передала на новий розгляд (зі стадії ліквідаційної процедури) до місцевого господарського суду.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 04.09.2024 у справі № 908/2504/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122428661>

2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством

2.1. Підтвердження форс-мажорних обставини у спорі про дострокове припинення дії свідоцтва на торговельну марку внаслідок її невикористання

Положення ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», зокрема щодо підтвердження наявності форс-мажорних обставин, мають загальний характер та підлягають застосуванню до спірних правовідносин, а саме про дострокове припинення дії свідоцтва на торговельну марку на підставі п. 4 ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Товариства_1 у справі за його позовом про дострокове припинення належної Товариству_2 торговельної марки та про зобов'язання УКРНОІВІ вчинити певні дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позовні вимоги обґрунтовані невикористанням власником свідоцтва або будь-якою іншою особою під контролем власника торговельної марки «Інформація_1».

Господарський суд першої інстанції своїм рішенням позов задовольнив.

Суд першої інстанції виходив з того, що позивач активно використовує у своїй господарській діяльності назву «Інформація_1» для енергетичних напоїв на підставі ліцензійної угоди, витратив значні зусилля для виходу продукції на ринок, а тому прямо зацікавлений в усуненні будь-яких перешкод щодо використання назви «Інформації_1». Водночас надані Товариством_3 (третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача-1) копії первинних документів підтверджують лише те, що фактична підготовка до виробництва енергетичного напою «Інформація_1» розпочалася після звернення позивача до суду з позовом у цій справі та після того, як власник торговельної марки дізнався про можливість подання позову.

Апеляційний господарський суд зазначене рішення скасував та ухвалив постанову, якою в задоволенні позову відмовив.

У постанові зазначено, що Товариство_3 є особою, яка здійснює фактичне використання торговельної марки у своїй господарській діяльності шляхом розміщення її на товарах власного виробництва. Підготовка до виробництва напоїв з використанням торговельної марки була розпочата на початку лютого 2022 року (за три місяці до подання позову у справі), однак внаслідок повномасштабного військового вторгнення російської федерації відбулося відхилення від виробничого плану. Отже, торговельна марка використовується на території України, тому немає підстав для задоволення позову.

ОЦІНКА СУДУ

Якщо торговельна марка не використовується в Україні повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг безперервно протягом п'яти років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або якщо використання торговельної марки призупинено з іншої дати після цієї публікації на безперервний строк у п'ять років, будь-яка особа має право звернутися до суду із заявою про дострокове припинення дії свідоцтва повністю або частково.

Дію свідоцтва не може бути припинено, якщо у строк від закінчення п'ятирічного строку невикористання торговельної марки до подання позову про дострокове припинення дії свідоцтва почалося чи відновилося її використання, крім випадку, коли підготовка до початку використання або відновлення використання торговельної марки розпочалися протягом трьох місяців до подання такого позову та після того, як власник свідоцтва довідався про можливість його подання.

На підтвердження використання торговельної марки власник свідоцтва має подати суду докази вчинення принаймні деяких дій із числа, зазначених у п. 4 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Суд апеляційної інстанції урахував пояснення Товариства_3 про те, що у зв'язку з початком повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України виробництво напою «Інформація_1» не відбулося. При цьому апеляційний господарський суд послався на лист ТПП України.

КГС ВС, оцінюючи в межах касаційного оскарження висновки апеляційного господарського суду в цій частині, звернувся до викладених у постановках Верховного Суду висновків, у яких, зокрема, зазначено таке.

Лист ТПП України не можна вважати сертифікатом у розумінні ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», а також такий лист не є документом, який був виданий за зверненням відповідного суб'єкта (відповідача), для якого могли настати певні форс-мажорні обставини.

Наявність сертифіката ТПП України про форс-мажор суд має оцінювати у сукупності з іншими доказами, тобто ці обставини не мають преюдиційного характеру і в разі їх виникнення сторона, яка посилається на них як на підставу неможливості належного виконання зобов'язання, повинна довести їх наявність не тільки як таких, але і те, що вони були форс-мажорними саме для цього конкретного випадку.

При цьому КГС ВС дійшов висновку, що положення ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», зокрема щодо підтвердження наявності форс-мажорних обставин, мають загальний характер та підлягають застосуванню до спірних правовідносин.

Водночас КГС ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції послався на абзац 1 п. 1 ч. 1 Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», проте не навів жодних мотивів застосування цієї норми до спірних правовідносин у взаємозв'язку з приписами ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» залежно від встановлених у справі обставин. Саме лише посилання судом на норму права не може вважатися належною мотивацією рішення або висновку.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено, а оскаржувану постанову скасовано.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.09.2024 у справі № 910/10377 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753691>.

2.2. Щодо недопустимості ототожнення різних видів антиконкурентних узгоджених дій

В аспекті визначення подібності правовідносин недопустимо ототожнювати порушення, яке кваліфікується за п. 4 ч. 2 ст. 6 «Про захист економічної конкуренції» – вчинення узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів, та порушення за ч. 3 ст. 6 цього Закону – вчинення суб'єктами господарювання схожих дій (бездіяльності) на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у разі, якщо аналіз ситуації на ринку товару спростовує наявність об'єктивних причин для вчинення таких дій (бездіяльності)

КГС ВС розглянув касаційну скаргу товариства у справі за його позовом про визнання недійсним та скасування рішення тимчасової адміністративної колегії АМКУ (далі – рішення АМКУ) в частині, що стосується позивача.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Згідно з рішенням АМКУ товариство та інший, зазначений в цьому рішенні суб'єкт господарювання, вчинили чотири порушення, передбачені п. 1 ст. 50 та п. 4 ч. 2 ст. 6 Закону, у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів, під час підготовки конкурсних пропозицій та участі у процедурі закупівлі. За кожне із встановлених порушень законодавства про захист економічної конкуренції на товариство накладено штраф.

Позовні вимоги з посиланням на приписи ст. 59 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі – Закон) обґрунтовані недоведенням обставин, які мають значення для справи які АМКУ визнав встановленими; невідповідністю висновків, викладених у рішенні АМКУ, обставинам справи; порушенням і неправильним застосуванням норм матеріального та процесуального права.

Господарський суд першої інстанції рішенням, яке залишено без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовив.

Судові рішення попередніх інстанцій мотивовані повнотою дослідження АМКУ обставин справи та доведення фактів, які покладені в основу висновків про вчинення товариством та іншим учасником торгів антиконкурентних узгоджених дій та недоведеністю визначених с. 59 Закону підстав для визнання недійсним рішення АМКУ.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС, зокрема, зазначив, що скаргник у своїх доводах помилково ототожнює порушення, які кваліфікуються за п. 4 ч. 2 ст. 6 Закону і за ч. 3 ст. 6 Закону. Його аргументи, пов'язані із встановленням схожості дій суб'єктів господарювання на ринку товару, не приймаються, оскільки у рішенні АМКУ дії позивача були кваліфіковані за ознаками п. 4 ч. 2 ст. 6 Закону (у зв'язку зі спотворенням результатів торгів), а не ч. 3 ст. 6 Закону, в якій ідеться про схожі дії (бездіяльність) суб'єктів господарювання на ринку товару.

З огляду на викладене КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19.09.2024 у справі № 910/13422/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753682>.

3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав

3.1. Щодо визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників товариства за позовом спадкоємиці мажоритарного учасника товариства

Для вирішення питання про набуття спадкоємцями мажоритарного учасника права участі у товаристві значення має саме воля спадкоємців щодо такої участі, а не рішення товариства про прийняття спадкоємців до складу учасників, адже відповідне рішення може бути прийнято більш як 50 % загальної кількості голосів учасників

товариства включно з голосами, які припадають на частку учасника, який помер, якщо спадкоємці не висловили намір про виплату їм розміру успадкованої частки.

Оскільки позивачка була учасником товариства разом із своїм чоловіком, який був мажоритарним учасником товариства, ще до його смерті та прийняття позивачкою спадщини у статутному капіталі її чоловіка оформлення свідоцтва на спадщину відбулось, коли позивачка вже була учасником товариства, тому рішення про вступ її до товариства не потребувалось.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_3 до ТОВ «Перечинський «Стеатит» (далі – товариство), ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10 про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На момент стверджуваного позивачкою порушення вона була учасницею товариства із часткою в статутному капіталі у розмірі 1 302,50 грн (11,90 %). Також вона є однією із трьох спадкоємців померлого учасника товариства, який володів часткою в статутному капіталі у розмірі 8 127 грн (74,28 %).

У серпні та вересні 2016 року було прийнято два рішення загальних зборів учасників товариства. Другим рішенням скасовано попереднє про збільшення частки позивачки за рахунок 1/3 частки спадкодавця, відмовлено їй в прийнятті до складу учасників товариства із часткою спадкодавця, після чого її та інших учасників виключено з товариства. Цим самим рішенням прийнято двох нових учасників, збільшено статутний капітал та здійснено перерозподіл часток.

Позивачка вважає, що нові учасники незаконно (недобросовісно) вступили до товариства, з якого виключено інших учасників, зокрема її. Загальні збори учасників товариства були неправомочними приймати рішення, оскільки позивачка як учасниця товариства та спадкоємиця мажоритарного учасника мала сукупно 72,62 % голосів і не голосувала за ці рішення.

Цій судовій справі передувала інша, у якій позивачка оскаржувала зазначені рішення загальних зборів учасників. У ній постановою суду апеляційної інстанції було скасовано рішення місцевого господарського суду та відмовлено в позові через обрання позивачкою неправильного способу захисту.

Тож позивачка подала позов до товариства, всіх його учасників (колишніх, яких виключили, і теперішніх) та двох інших спадкоємців про визначення розміру статутного капіталу товариства, колишнього складу учасників та їх часток у розмірі, який існував до порушення її прав.

Рішенням господарського суду зазначений позов було задоволено. Апеляційний господарський суд постановою скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у задоволенні позову.

СП КГС ВС скасувала постанову апеляційного господарського суду і передала цю справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

За результатами здійснення нового розгляду справи апеляційний господарський суд рішенням господарського суду залишив без змін.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що запис в ЄДР є достатнім доказом розміру частки учасника товариства, який був виключений з товариства. Такий учасник не має обов'язку доводити, що розмір його частки на момент виключення відповідав запису в Реєстрі.

У спірних правовідносинах питання щодо наявності у позивачки порушених прав підлягало дослідженню в контексті того, який розмір частки вона мала до смерті її чоловіка відповідно до статутних документів юридичної особи та відомостей з ЄДР і який розмір частки успадкувала після його смерті, а не обставин правомірності набуття позивачкою та ОСОБА_11 часток у статутному капіталі товариства при реорганізації ВАТ, адже зазначені обставини не входили до предмета доказування у цьому спорі. Про це було зазначено в постанові СП КГС ВС від 11.12.2023 у цій справі.

КГС ВС виснував, що для вирішення питання про набуття спадкоємцями мажоритарного учасника права участі у товаристві значення має саме воля спадкоємців щодо такої участі, а не рішення товариства про прийняття спадкоємців до складу учасників, адже відповідне рішення може бути прийнято більш як 50 % від загальної кількості голосів учасників товариства включно з голосами, які припадають на частку учасника, який помер, якщо спадкоємці не висловили намір про виплату їм розміру успадкованої частки.

Враховуючи, що на спірних зборах учасники товариства (без частки позивачки з урахуванням успадкованої нею частки) не мали більше 50 % від загального розміру статутного капіталу, то на цих зборах не могло бути прийнято жодного рішення, у тому числі й про виключення позивачки та інших учасників із товариства. Причому такі обставини унеможливають застосування загального правила набуття права на частку в статутному капіталі спадкоємцями (правонаступниками).

Водночас наведені обставини свідчать про те, що позивачка набула не тільки право на успадковану частку, а також набула права із цієї частки.

Крім того, позивачка була учасником товариства разом зі своїм чоловіком ОСОБА_11, який був мажоритарним учасником товариства, ще до його смерті. Тобто прийняття позивачкою спадщини у розмірі 1/3 частки у статутному капіталі її чоловіка, оформлення свідоцтва на спадщину відбулось, коли позивачка вже була учасником товариства. Тому рішення про вступ її до товариства не потребувалось.

Водночас у матеріалах справи немає доказів того, що позивачка зверталась до товариства про виплату їй розміру успадкованої частки у статутному капіталі, що передбачало б зменшення розміру статутного капіталу товариства на таку частку.

З огляду на викладене КГС ВС дійшов висновку, що судами попередніх інстанцій було правильно визначено склад та розміри часток учасників товариства з урахуванням успадкованої позивачкою частки.

Також суд касаційної інстанції зауважив, що до предмета доказування входили обставини щодо законності виключення позивачки зі складу учасників товариства та подальший розподіл її частки між іншими учасниками.

КГС ВС зазначив, що висновок судів попередніх інстанцій про те, що виключення позивачки зі складу учасників товариства та подальший розподіл її частки між іншими

учасниками, не відповідало нормам матеріального права та актуальній судовій практиці Верховного Суду щодо вирішення подібних спорів.

Зважаючи на те, що позивачка просила встановити розмір статутного капіталу та частки учасників товариства до стверджуваного нею порушення прав, визначивши колишній склад учасників та розмір часток, з урахуванням успадкованої нею 1/3 частки у статутному капіталі товариства померлого учасника (спадкодавця) та змін, що відбулися, такий спір є корпоративним, а заявлені позовні вимоги вважаються такими, що безпосередньо стосуються прав та інтересів, зокрема, ОСОБА_4, ОСОБА_9 та ОСОБА_10 щодо частини статутного капіталу товариства. Отже, цей спір, у тому числі й у частині прав та інтересів ОСОБА_4, ОСОБА_9 та ОСОБА_10, підлягає розгляду за правилами господарського судочинства.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 11.09.2024 у справі № 907/922/21 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/121688558>.

3.2. Щодо виключної компетенції загальних зборів учасників ТОВ на затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства та неприпустимість втручання суду в господарсько-управлінську діяльність товариства

Позовні вимоги, які фактично спрямовані на затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства за результатами внесення позивачем як учасником товариства додаткового вкладу, що вважається виключною компетенцією загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю і виходить за межі компетенції господарського суду, є неналежним способом захисту порушеного права, оскільки суд не має права втручатися у господарсько-управлінську діяльність товариства та брати на себе функції органів управління товариством

КГС ВС розглянув касаційні скарги ОСОБА_1 та ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_3 до ТОВ «Агроінвест холдинг» та ОСОБА_2, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ОСОБА_1, про визначення розміру капіталу та розмірів часток учасників товариства.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Предметом спору у справі є матеріально-правові вимоги ОСОБА_3 до ТОВ «Агроінвест холдинг» та ОСОБА_2 про визначення розмірів часток учасників у статутному капіталі ТОВ «Агроінвест холдинг», визначення розміру статутного капіталу ТОВ «Агроінвест холдинг» номінальною вартістю часток його учасників, виражених у національній валюті України.

Як на підставу позову позивач послався на те, що ним як учасником ТОВ «Агроінвест холдинг» на виконання рішення загальних зборів учасників товариства до статутного капіталу цього товариства був внесений додатковий вклад. Однак всупереч ч. 9 ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» результати внесення позивачем додаткового вкладу, розміри часток

учасників товариства та їхню номінальну вартість з урахуванням фактично внесеного позивачем додаткового вкладу, а також збільшення розміру статутного капіталу товариства не були затверджені загальними зборами учасників ТОВ «Агроінвест Холдинг». Загальні збори, скликання яких для прийняття зазначених рішень було ініційоване позивачем, не відбулися у зв'язку з відсутністю кворуму, оскільки інший учасник товариства – ОСОБА_2 не з'явилася для участі у зборах, уповноваженого представника не направила, а провести загальні збори для прийняття цих рішень без участі ОСОБА_2 чи її уповноваженого представника неможливо. З огляду на викладене позивач просив у судовому порядку прийняти рішення про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у статутному капіталі товариства з урахуванням фактично внесеного позивачем додаткового вкладу.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позовні вимоги задовольнив повністю: визначив розмір часток учасників у статутному капіталі товариства та розмір статутного капіталу товариства.

ОЦІНКА СУДУ:

КГС ВС зазначив про те, що заявлені позивачем у цій справі позовні вимоги фактично спрямовані на встановлення в судовому порядку всупереч процедури, визначеній ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», фактів унесення ним до статутного капіталу товариства додаткового вкладу, збільшення розміру статутного капіталу товариства, на здійснення в судовому порядку перерозподілу розмірів часток учасників товариства та їхньої номінальної вартості з урахуванням фактично внесеного позивачем додаткового вкладу. Позивач, звертаючись до суду з таким позовом, прагне встановити факт набуття ним права власності на частку в розмірі 98,05 % статутного капіталу товариства.

Прийняття рішень про залучення додаткових вкладів, затвердження результатів внесення додаткових вкладів, розмірів часток учасників товариства та їхньої номінальної вартості з урахуванням фактично внесених додаткових вкладів, збільшеного розміру статутного капіталу товариства, передбачених ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», належить до виключної компетенції загальних зборів учасників ТОВ, що відповідає положенням ст. 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» щодо компетенції загальних зборів учасників.

Виключна компетенція полягає в тому, що лише єдиний орган управління товариством (у цьому разі – загальні збори учасників товариства) може вирішувати певне питання.

КГС ВС вказав на те, що в разі коли закон передбачає прийняття рішення з того чи іншого питання виключно загальними зборами, ці повноваження не можуть відповідно до статуту юридичної особи бути надані або делеговані іншим органам цієї особи. Тож і суд не має права втручатися у господарсько-управлінську діяльність товариства та брати на себе функції органів управління товариством, зокрема не може приймати рішення з питань, віднесених до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства.

Зважаючи на викладене, затвердження в судовому порядку збільшеного розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників товариства всупереч процедури, передбаченій ч. 10 ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», виходить за межі компетенції господарського суду.

Як зазначив КГС ВС, позивач за рахунок судового рішення прагне здійснити підміну органу, який відповідно до вимог закону має затвердити результати внесення учасником товариства додаткового вкладу до статутного капіталу товариства, розміри часток учасників товариства та їхню номінальну вартість з урахуванням фактично внесеного ним додаткового вкладу та збільшений розмір статутного капіталу товариства.

Отже, заявлені у цій справі позовні вимоги, які фактично спрямовані на затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства за результатами внесення позивачем як учасником товариства додаткового вкладу, що вважається виключною компетенцією загальних зборів учасників ТОВ і виходить за межі компетенції господарського суду, є неналежним способом захисту порушеного права, оскільки суд не має права втручатися у господарсько-управлінську діяльність товариства та брати на себе функції органів управління товариством.

Ураховуючи наведене, КГС ВС дійшов висновку, що позивачем обрано неналежний спосіб захисту.

Крім того, КГС ВС зазначив: оскільки у спірних правовідносинах загальні збори товариства не прийняли рішень, передбачених ч. 10 ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», зокрема про затвердження результатів внесення додаткових вкладів, розмірів часток учасників товариства та їхньої номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів, збільшеного розміру статутного капіталу товариства, це свідчить про те, що збільшення розміру статутного капіталу цього товариства у зв'язку з внесенням позивачем додаткового вкладу не відбулося і, як наслідок, правова підстава для набуття товариством коштів, унесених позивачем як учасником товариства як додатковий вклад, відпала. У такому випадку товариство зобов'язане повернути ці кошти учаснику на підставі ч. 1 ст. 1212 ЦК України.

Тож позивач не позбавлений можливості звернутися до суду з відповідним позовом про стягнення з товариства коштів у розмірі сплаченого додаткового вкладу.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено, рішення судів скасовано та ухвалено нове рішення про відмову в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.09.2024 у справі № 922/2145/21 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/121620917>.

3.3. Щодо здійснення податковими органами контролю за своєчасністю нарахування та сплати до бюджету пені, нарахованої на несвоєчасно сплачені до бюджету дивіденди на державну частку товариства

Контроль за своєчасністю нарахування та сплати до бюджету грошового зобов'язання із частини чистого прибутку (доходу), що припадає на від державну частку, господарськими товариствами, зазначеними у пп. 19-1.1.52 п. 19-1.1 ст. 19-1 ПК України,

здійснюють з 23.05.2020 лише податкові органи, і саме вони мають установлювати факт несвоєчасної сплати дивідендів до Державного бюджету України, період затримки і, як наслідок, нараховувати пеню та вчиняти дії щодо її стягнення.

Мінекономіки та ФДМУ не є органами, уповноваженими державою на захист її інтересів у спірних правовідносинах, тобто вони вважаються неналежними позивачами

СП КГС ВС розглянула касаційну скаргу заступника керівника Київської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Міністерства економіки України, Фонду державного майна України у справі за позовом заступника керівника Київської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Міністерства економіки України (далі - позивач 1), Фонду державного майна України (далі – позивач 2) до Публічного акціонерного товариства «Центренерго» про стягнення заборгованості.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позовні вимоги у цій справі були обґрунтовані порушенням відповідачем норм ч. 5 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» щодо строків сплати частини дивідендів за результатами фінансово-господарської діяльності у 2018 році, у зв'язку із чим за прострочення виконання зобов'язань йому нарахована пеня в розмірі 68 979 410,37 грн.

Оскільки позивач 1 як суб'єкт владних повноважень, якому належать функції із забезпечення здійснення постійного контролю за правильністю та своєчасністю надходження до загального фонду Державного бюджету України пені, нарахованої на суму дивідендів на державну частку в статутному капіталі товариства з корпоративними правами держави, та позивач 2 як орган, якому безпосередньо належать функції з управління державними корпоративними правами у статутному фонді відповідача, не вжили жодних заходів, спрямованих на стягнення недоотриманих коштів до державного бюджету, прокурор вважав за необхідне звернутися із цим позовом до суду на захист інтересів держави у порядку ст. 23 Закону України «Про прокуратуру».

Господарський суд своїм рішенням позов задовольнив повністю. Суд першої інстанції виходив з того, що у справі № 911/2272/21 встановлено факти наявності заборгованості відповідача з виплати дивідендів за результатами фінансово-господарської діяльності у 2018 році та прострочення виплати дивідендів. Зазначені факти є преюдиційними для цієї справи.

Апеляційний господарський суд скасував рішення господарського суду. Прийняв нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив повністю.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що визначені прокурором позивачі не є органами, уповноваженими державою на захист її інтересів у спірних правовідносинах, тобто вважаються неналежними позивачами, оскільки органами, уповноваженими на здійснення контролю, зокрема, за своєчасністю нарахування та сплати до бюджету грошового зобов'язання із частини чистого прибутку (доходу), що припадає на державну частку, та, відповідно, проведення стягнення до Державного бюджету України дивідендів та пені, є контролюючі органи, визначені пп. 41.1.1 п. 41.1 ст. 41 ПК України.

ОЦІНКА СУДУ

СП КГС ВС зазначила, що отримання частини прибутку акціонерного товариства (дивідендів) фактично є правом акціонера, що може бути реалізованим у разі ухвалення загальними зборами відповідного рішення. Отже, з моменту, коли у акціонера настає відповідне право на отримання дивідендів, у акціонерного товариства фактично настає обов'язок здійснити їх виплату на користь акціонера.

Відповідно до абзаців шостого та сьомого ч. 5 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» господарські товариства, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких знаходяться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави в яких становить 100 відсотків, сплачують дивіденди безпосередньо до Державного бюджету України у строк не пізніше 1 липня року, що настає за звітним, у розмірі базових нормативів відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, але не менше 30 відсотків, пропорційно розміру державної частки (акцій) у статутних капіталах господарських товариств, акціонером яких є держава і володіє в них контрольним пакетом акцій.

На суму дивідендів на державну частку, несвоєчасно сплачених господарським товариством, у статутному капіталі якого є корпоративні права держави, та господарським товариством, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких знаходяться у статутному капіталі господарського товариства, частка держави якого становить 100 відсотків, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності, нараховується пеня, яка сплачується до загального фонду Державного бюджету України з розрахунку подвійної облікової ставки Національного банку України від суми недоплати, розрахованої за кожний день прострочення платежу, починаючи з наступного дня після настання строку платежу і по день сплати включно.

Отже, право вимоги сплати дивідендів належить учаснику (акціонеру) товариства, який як учасник корпоративних відносин набуває суб'єктивного права вимагати відновлення своїх прав у разі їх порушення, зокрема притягнення до відповідальності порушника, у тому числі шляхом стягнення з нього неустойки, якою забезпечувалося виконання порушеного зобов'язання.

СП КГС ВС зазначила, що 27.02.2020 набрав чинності Закон України від 16.01.2020 № 465-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» (далі – Закон № 465-ІХ), яким ст. 16 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» доповнено ч. 8 такого змісту: «Контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати до бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями та дивідендів на державну частку господарськими товариствами, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, а також стягнення зазначених платежів до бюджету у разі їх несплати здійснюються податковими органами у порядку, встановленому Податковим кодексом України». Законом України від 16.01.2020 № 466-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві», який набрав чинності 23.05.2020, внесено зміни до ПК України.

З дня набрання чинності Законом № 466-IX – 23.05.2020 – органами, уповноваженими на здійснення контролю, зокрема, за своєчасністю нарахування та сплати до бюджету грошового зобов'язання із частини чистого прибутку (доходу), нарахованого на державну частку, та, відповідно, проведення стягнення до Державного бюджету України дивідендів та пені, є контролюючі органи, визначені пп. 41.1.1 п. 41.1 ст.41 ПК України.

Відповідно до п. 41.1 ст. 41 ПК України контролюючими органами є, зокрема, податкові органи (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи), щодо дотримання законодавства з питань оподаткування (крім випадків, визначених пп. 41.1.2 цього пункту), законодавства з питань сплати єдиного внеску, а також щодо дотримання іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, чи його територіальні органи.

Згідно з п. 41.4 ст. 41 ПК України органами стягнення є виключно контролюючі органи, визначені пп. 41.1.1 цього пункту, уповноважені здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску в межах повноважень, а також державні виконавці в межах своїх повноважень.

Інші державні органи не мають права проводити перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, у тому числі на запит правоохоронних органів (п.41.6 ст. 41 ПК України).

СП КГС ВС зазначила, що законодавець відніс виключно до компетенції податкових органів контроль за сплатою, а також стягнення грошового зобов'язання із частини чистого прибутку (доходу). нарахованого на державну частку, в дохід Державного бюджету України на дату звернення прокурора із цим позовом до суду.

Ураховуючи, що контроль за своєчасністю нарахування та сплати до бюджету грошового зобов'язання із частини чистого прибутку (доходу), нарахованого на державну частку господарськими товариствами, зазначеними у пп. 19-1.1.52 п. 19-1.1 ст.19-1 ПК України, здійснюють з 23.05.2020 лише податкові органи, то саме вони мають визначати факт несвоечасної сплати дивідендів до Державного бюджету України, період затримки і, як наслідок, нараховувати пеню та вчинити дії щодо її стягнення. Саме лише нарахування 08.10.2021, 26.10.2021, 22.12.2021, 23.12.2021, 02.05.2022 (після набрання чинності Законом № 466-IX) Мінекономіки пені за несвоечасно сплачені до Державного бюджету України дивіденди, а також те, що вони нараховані за результатами фінансово-господарської діяльності відповідача у 2018 році, не свідчить, що дія цього Закону не поширюється на правовідносини щодо контролю за своєчасністю нарахування та сплати до бюджету частини чистого прибутку (доходу).

СП КГС ВС зауважила, що Закон № 466-IX, яким введено зазначені норми в дію, не містить жодних особливостей щодо їх застосування у часі, а отже, з моменту набрання ним чинності контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати до бюджету грошового зобов'язання із частини чистого прибутку (доходу), нарахованого на державну частку, та, відповідно, повноваження з нарахування та стягнення до державного бюджету спірного у цій справі платежу – пені за несвоечасну сплату до Державного бюджету України дивідендів – належать лише податковим органам

незалежно від року, за який нараховані дивіденди. Ключовим у цій нормі є факт набуття з 23.05.2020 повноважень контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплатою цих бюджетних зобов'язань, і такі повноваження не залежать від того, що дивіденди нараховані за попередні до набрання названою нормою чинності роки.

Мінекономіки як один із суб'єктів управління державною власністю здійснює нарахування пені на суму дивідендів (частину суми дивідендів), несвоєчасно сплачених господарським товариством, та видає в установленому порядку наказ про нарахування пені і як орган, що контролює справляння надходжень бюджету, здійснює забезпечення контролю за справлянням до бюджету платежу з кодом класифікації доходів бюджету 21010500 у частині обліку нарахування та сплати пені, проте його не наділено повноваженнями на здійснення контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати до бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями і дивідендів на державну частку господарськими товариствами, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, а також стягнення зазначених платежів до бюджету в разі їх несплати.

Такі повноваження мають саме контролюючі органи, визначені пп. 41.1.1 п. 41.1 ст. 41 ПК України, які відповідно до прямої вказівки нормативно-правового акта – ПК України (пп. 19-1.1.52 п. 19-1.1 ст. 19-1 з дня набрання чинності Законом № 466-IX – з 23.05.2020 – здійснюють контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати до бюджету дивідендів, що, по суті, включає встановлення неповноти та/або несвоєчасності (тобто прострочення) такої сплати та має наслідком для саме цього державного органу вжиття заходів із стягнення як дивідендів, так і пені, нарахованої на прострочену чи недоплачену суму дивідендів.

СП КГС ВС зазначила, що функція контролю за своєчасністю сплати грошового зобов'язання із частини чистого прибутку (доходу), нарахованого на державну частку, в разі встановлення факту та періоду затримки сплати дивідендів має мати наслідком нарахування пені саме контролюючим органом, оскільки інші органи не мають відповідних функцій контролю, а отже, не мають права встановлювати ані факт затримки сплати дивідендів, ані період її затримки, як і не мають права на стягнення відповідного грошового зобов'язання.

Крім того, внесення змін до ч. 5 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», які набули чинності 08.03.2024, стосовно того, що нарахування пені на суму дивідендів на державну частку, несвоєчасно сплачених господарським товариством, у статутному капіталі якого є корпоративні права держави, здійснюється податковими органами, без внесення відповідних змін до пп. 19-1.1.52 п. 19-1.1 ст. 19-1 ПК України додатково свідчить про те, що визначені названою нормою ПК України (з дня набрання чинності Законом № 466-IX – з 23.05.2020) повноваження податкового органу включають в себе повноваження контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати до бюджету не лише щодо дивідендів, а й щодо пені, що законодавець також відобразив у змінній нормі ч. 5 ст. 11 згаданого Закону.

СП КГС ВС погодилась з висновками апеляційного господарського суду стосовно того, що визначені прокурором позивачі – Мінекономіки та ФДМУ не є органами,

уповноваженими державою на захист її інтересів у спірних правовідносинах, тобто зазначені особи вважаються неналежними позивачами.

Ураховуючи наведене, СП КГС ВС залишила касаційну скаргу без задоволення, постанову апеляційного господарського суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 14.10.2024 у справі № 911/1768/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122378339>.

3.4. Щодо застосування норми п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України у випадку звільнення голови ОСББ

Норма п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України передбачає можливість (а не обов'язковість) звільнення голови ОСББ, що не виключає можливості звільнення посадової особи з інших підстав, зокрема за згодою сторін (п. 1 ст. 36 КЗпП)

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСББ «Солом'янська, 22» у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСББ «Солом'янська, 22» про визнання наказу незаконним в частині дати і формулювання причини звільнення та стягнення вихідної допомоги.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивачка звернулася з позовом до ОСББ, у якому просила визнати незаконним наказ відповідача про її звільнення в частині дати звільнення і формулювання причин звільнення з посади голови правління, змінити наказ, встановивши дату звільнення – 30.10.2023 замість 31.10.2023, а формулювання причини звільнення: за п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України – «Припинення повноважень посадових осіб» замість п. 1 ст. 36 КЗпП України та зобов'язати ОСББ внести відповідні зміни до зазначеного наказу; стягнути з ОСББ вихідну допомогу в розмірі 40 200 грн.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що рішенням загальних зборів ОСББ затверджено новий склад правління, до якого позивачку обрано не було. Позивачка вважала, що внаслідок прийняття згаданого рішення було припинено її повноваження як голови правління ОСББ на підставі п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України і саме така підстава звільнення має бути відображена у відповідному наказі.

Рішенням господарського суду відмовлено в позові. Суд першої інстанції виходив з того, що на момент виготовлення наказу про звільнення позивачки з посади голови правління ОСББ на підставі п. 1 ст. 36 КЗпП України не було окремого рішення вищого органу управління відповідача про припинення її повноважень, а сама ОСОБА_1 виконувала обов'язки голови. Тож підстав для звільнення позивачки на підставі п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України не було.

Апеляційний господарський суд постановою рішення господарського суду скасував та задовольнив позов частково. Постанова апеляційного суду мотивована, зокрема, тим, що з огляду на неприйняття загальними зборами рішення про припинення повноважень позивачки як голови правління, обрання нового складу правління за відсутності у ньому позивачки та внесення відповідних змін щодо нового керівника до ЄДР такі обставини свідчать про фактичне припинення повноважень ОСОБА_1 як члена виконавчого органу з 30.10.2023 на підставі ч. 3 ст. 99 ЦК України та норм статуту ОСББ.

На думку суду, у спірних правовідносинах наявні критерії для застосування п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України. Звільнення ОСОБА_1 у зв'язку з припиненням її повноважень як голови правління ОСББ мало б бути проведено саме на підставі п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, а не на підставі п. 1 ч. 1 ст. 36 цього Кодексу.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що позивачка 21.08.2023 власноручно написала заяву про звільнення з посади голови ОСББ за власним бажанням. У цей день позивачка повідомила співвласників будинку про свій намір звільнитись з посади голови правління шляхом розміщення згаданої заяви та відповідного повідомлення у внутрішньобудинковому чаті у мережі «Viber».

У зв'язку з тим, що обрання та звільнення членів правління ОСББ є виключною компетенцією загальних зборів ОСББ, 21.09.2023 були проведені загальні збори ОСББ «Толстого, 22» (тодішня назва відповідача), на яких було обрано новий склад правління. Кандидатура позивачки до нового складу правління не висувалась, хоча позивачка (у разі наявності у неї бажання надалі працювати головою ОСББ) мала таку можливість. Крім того, будь-яка особа може бути обрана до складу правління лише за її згодою. Позивачка такої згоди не висловлювала та вочевидь її не мала.

На загальних зборах позивачка проти обрання нового складу правління не заперечувала, а рішення зборів не оскаржувала. Тобто припинення повноважень позивачки відбулось не з ініціативи роботодавця (загальних зборів ОСББ), а з її ініціативи.

КГС ВС вказав на помилковість висновків апеляційного господарського суду про те, що у спірних правовідносинах припинення повноважень позивачки відбулось за ініціативою ОСББ, адже судами не встановлено, що об'єднання мало намір скликати та проводити загальні збори щодо обрання нового складу правління, якби позивачка не повідомила ОСББ про свій намір звільнитися.

Тобто правління ОСББ обранням нового складу лише реалізувало волю позивачки щодо припинення своїх повноважень голови правління, а не право об'єднання на дострокове розірвання з нею трудового договору відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, з яким приписи ст. 44 цього Кодексу пов'язують виплату вихідної допомоги у розмірі не менше ніж шестимісячний середній заробіток.

Тож висновки, викладені у постанові апеляційного суду про те, що у спірних правовідносинах сталося дострокове припинення повноважень посадової особи за ініціативою роботодавця, що є підставою для виплати вихідної допомоги у розмірі не менше ніж шестимісячний середній заробіток, не відповідають фактичним обставинам справи, встановленим судами, та нормам ст. 38, 41, 44 КЗпП України, ст. 98, 99 ЦК України, ст. 10, 12 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку».

КГС ВС зауважив, що після обрання нового складу правління позивачка була звільнена з роботи на підставі наказу. Наказ від імені роботодавця (відповідача) підписаний особисто позивачкою без жодних зауважень та заперечень. Після видання названого наказу позивачка провела із собою повний розрахунок при звільненні. Вона особисто внесла 31.10.2023 до своєї особової картки працівника відомості про дату та причину звільнення: «31.10.2023 року за угодою сторін, п. 1 ч. ст. 36 КЗпП України».

Наведене свідчить, що на момент звільнення між позивачкою та відповідачем була досягнута угода про звільнення на підставі п. 1 ч.1 ст. 36 КЗпП України.

Жодних обставин того, що підписання названого наказу позивачкою (як з боку роботодавця, так і з боку працівника) відбулось під впливом помилки (як зазначено в позові) судами не встановлено.

КГС ВС дійшов висновку, що наступна зміна власного рішення позивачки не впливає на чинність досягнутої домовленості з роботодавцем (відповідачем) про те, що у спірних правовідносинах повноваження позивачки фактично були припинені за угодою сторін.

При цьому колегія суддів КГС ВС зазначила, що відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний у випадку припинення повноважень посадових осіб.

Тобто наведена норма передбачає можливість (а не обов'язковість) звільнення на підставі п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України у подібних випадках, що не виключає можливості звільнення посадової особи з інших підстав, зокрема за згодою сторін.

Зазначене безпідставно не було враховане судом апеляційної інстанції, у зв'язку із чим апеляційний суд, ухвалюючи оскаржувану постанову, дійшов помилкових висновків, що будь-яке звільнення голови ОСББ є можливим лише на підставі п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, оскільки у всіх цих випадках обов'язковим є проведення загальних зборів ОСББ для обрання нового голови.

КГС ВС також зазначив: оскільки спір виник стосовно припинення правовідносин з управління юридичною особою, які існують між головою правління ОСББ та об'єднанням, і спірним у розглядуваній справі є питання щодо того, чи були повноваження позивачки припинені за п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, цей спір належить до юрисдикції господарського суду.

З огляду на викладене КГС ВС постанову апеляційного господарського суду скасував, рішення господарського суду залишив у силі.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.09.2024 у справі № 925/1788/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122428634>.

3.5. Щодо питань, чи є державний реєстратор належним відповідачем у справах про скасування запису в ЄДР про державну реєстрацію припинення юридичної особи та чи може суд зобов'язати ліквідатора товариства визнати кредиторські вимоги і включити їх до ліквідаційного балансу за наявності підтверджених судовим рішенням кредиторських вимог до особи, яка ліквідована за рішенням власника

Внесення запису про припинення юридичної особи унеможливорює існування у неї правоздатності, яка могла б забезпечити можливість пред'явлення безпосередньо до такої особи вимог про оскарження рішень її органів щодо внесення спірного запису чи інших дій, пов'язаних з її припиненням, а тому належним способом захисту прав та інтересів в такому випадку і є пред'явлення позову до державного реєстратора з вимогою про скасування зазначеного запису.

Перебування юридичної особи в стадії ліквідації не повинно позбавляти кредитора права на задоволення своїх вимог, навіть якщо такі виникли після закінчення установленого строку на пред'явлення вимог.

Якщо за результатами ліквідаційної процедури у юридичної особи недостатньо майна для задоволення вимог кредиторів, чії вимоги виникли після складення та затвердження проміжного ліквідаційного балансу, а згодом - ліквідаційного балансу, то особи, які контролюють боржника, зобов'язані звернутися до суду про добровільне банкрутство боржника.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу АТ «Українська залізниця» у справі за позовом АТ «Українська залізниця» до державного реєстратора – приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Войтовського Валентина Сергійовича (далі відповідач-1) та ТОВ «Профінанс груп» в особі ліквідатора Мерзлякова Руслана Петровича, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача-1 – Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, ТОВ «Інком Кредит», Мерзлякова Руслана Петровича, про скасування запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи та зобов'язання вчинити дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

АТ «Укрзалізниця» звернулося до суду в цій справі з позовом про скасування запису в ЄДР про державну реєстрацію припинення юридичної особи – ТОВ «Профінанс груп» та про зобов'язання ліквідатора ТОВ «Профінанс груп» визнати вимоги АТ «Укрзалізниця» та включити ці вимоги до ліквідаційного балансу.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що дії державного реєстратора щодо внесення відомостей про припинення юридичної особи в результаті її ліквідації за рішенням учасників ТОВ «Профінанс груп» є незаконними та такими, що позбавляють АТ «Українська залізниця» права на задоволення кредиторських вимог.

Рішенням господарського суду, яке залишено без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено. Провадження у справі в частині позовних вимог до ТОВ «Профінанс груп» в особі ліквідатора Мерзлякова Р. П. закрито.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС у питанні щодо належного відповідача у спорі про скасування запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи зазначив, що вимога про скасування запису в ЄДР про припинення юридичної особи, пред'явлена до державного реєстратора з підстав порушення порядку та процедури ліквідації такої юридичної особи, є належним способом захисту порушених прав та інтересів особи і її розгляд не обмежується виключно перевіркою дій державного реєстратора, адже суду належить дослідити підстави для вчинення такого запису щодо їх законності та впливу на права та інтереси позивача. Внесення запису про припинення юридичної особи унеможлиблює існування у неї правоздатності, яка могла б забезпечити можливість пред'явлення безпосередньо до такої особи вимог про оскарження рішень її органів щодо внесення спірного запису чи інших дій, пов'язаних з її припиненням, а тому належним способом захисту прав та інтересів в такому випадку і є пред'явлення позову до державного реєстратора з вимогою про скасування зазначеного запису.

З огляду на це суди попередніх інстанцій помилково вважали, що державний реєстратор не є належним відповідачем у цій справі, через що неправомірно відмовили у задоволенні позову в частині вимог до нього.

У питанні щодо державної реєстрації припинення юридичної особи КГС ВС зауважив, що за змістом цивільного законодавства добровільна ліквідація юридичної особи за наявності у неї боргів не допускається.

У разі якщо не відмінено державну реєстрацію припинення юридичної особи, це унеможливорює захист прав та законних інтересів кредитора такої особи.

Відміна державної реєстрації припинення юридичної особи є втручанням держави в приватні інтереси учасників цієї юридичної особи (примусове відновлення судом її правового статусу всупереч волі учасників, яка була спрямована на ліквідацію цієї юридичної особи). Водночас ліквідація товариства без розгляду вимог кредитора спричиняє невідповідне та непропорційне втручання у мирне володіння майном такого кредитора. Захист прав та законних інтересів учасників юридичної особи, зокрема права визначати її юридичну долю, не може відбуватися за рахунок позбавлення кредитора права на мирне володіння своїм майном, що є порушенням ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

КГС ВС зазначив, що зі встановлених судами попередніх інстанцій обставин вбачається, що після ухвалення апеляційним господарським судом остаточного рішення у справі № 910/23042/16 ліквідатор ТОВ «Профінанс груп» звернувся до державного реєстратора із заявою про припинення товариства, а державний реєстратор здійснив державну реєстрацію припинення юридичної особи ТОВ «Профінанс груп» (03.10.2022).

Такі дії державного реєстратора щодо внесення відомостей про припинення юридичної особи в результаті її ліквідації за рішенням учасників ТОВ «Профінанс груп» позбавили АТ «Укрзалізниця» права на задоволення кредиторських вимог.

Ураховуючи викладене, КГС ВС дійшов висновку, що рішення судів попередніх інстанцій в частині заявлених до державного реєстратора позовних вимог про скасування запису в ЄДР підлягають скасуванню, а позовні вимоги в цій частині – задоволенню.

Щодо майна, що залишилося після ліквідації юридичної особи, КГС ВС наголосив, що за змістом ст. 112 ЦК України у разі відмови у задоволенні вимог кредитора або ухилення від їх розгляду кредитор має право звернутися до суду. Належним способом захисту прав кредитора є вимога про зобов'язання включити до проміжного ліквідаційного балансу боржника кредиторських вимог.

Водночас КГС ВС звернув увагу на те, що встановлений ч. 3 ст. 112 ЦК України місячний строк на звернення до суду з позовом до ліквідатора не є позовною давністю в розумінні ст. 256 ЦК України.

Тому ч. 3 ст. 112 ЦК України не виключає можливості розгляду судом вимог, від розгляду яких ухилився ліквідатор у разі звернення кредитора до суду поза межами місячного строку, встановленого цією нормою.

Суди попередніх інстанцій встановили, що АТ «Укрзалізниця» направило заяву з кредиторськими вимогами до ТОВ «Профінанс груп» з пропуском граничного строку

для заявлення кредитором своїх вимог до товариства, яке перебуває в стані добровільної ліквідації.

Вимоги кредитора, заявлені після спливу строку, встановленого ліквідаційною комісією для їх пред'явлення, задовольняються з майна юридичної особи, яку ліквідовують, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, заявлених своєчасно (ч. 4 ст. 112 ЦК України).

Відповідно до ч. 5 ст. 112 ЦК України вимоги кредиторів, які не визнані ліквідаційною комісією, якщо кредитор у місячний строк після одержання повідомлення про повну або часткову відмову у визнанні його вимог не звертався до суду з позовом, вимоги, у задоволенні яких за рішенням суду кредиторів відмовлено, а також вимоги, які не задоволені через відсутність майна юридичної особи, що ліквідується, вважаються погашеними.

КГС ВС звернув увагу на те, що ч. 5 ст. 112 ЦК України варто застосовувати разом із ч. 4 ст. 112 ЦК України. Положення ч. 5 ст. 112 ЦК України щодо погашення вимог, які не задоволені через відсутність майна юридичної особи, що ліквідується, застосовуються лише до вимог, заявлених після спливу строку, встановленого для їх пред'явлення. До вимог, які заявлені вчасно, та вимог, які підлягають примусовому задоволенню на підставі судового рішення, правила про погашення вимог не застосовуються. Якщо у процедурі ліквідації юридичної особи з'ясується, що майна юридичної особи недостатньо для задоволення всіх вимог кредиторів, боржник зобов'язаний звернутися до суду із заявою про порушення справи про банкрутство відповідно до ч. 3 ст. 110 ЦК України.

Ураховуючи наведене, КГС ВС дійшов висновку, що грошові вимоги до ТОВ «Профінанс груп», які виникли після встановленого строку для завершення складання ліквідаційного балансу і після закінчення встановленого строку на пред'явлення вимог кредиторів, не можуть вважатись погашеними.

Якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа здійснює всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом.

Недостатність майна боржника для задоволення вимог кредиторів зумовлює відповідно до вимог ч. 3 ст. 110 ЦК України обов'язок такої юридичної особи здійснити всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом.

КГС ВС виснував, що перебування юридичної особи в стадії ліквідації не має позбавляти кредитора права на задоволення своїх вимог, навіть якщо вони виникли після закінчення встановленого строку на пред'явлення вимог.

Якщо за результатами ліквідаційної процедури у юридичної особи недостатньо майна для задоволення вимог кредиторів, вимоги яких виникли після складання та затвердження проміжного ліквідаційного балансу, а згодом - ліквідаційного балансу, то особи, які контролюють боржника, зобов'язані звернутися до суду про добровільне його банкрутство.

Зважаючи на викладене, КГС ВС скасував рішення попередніх судових інстанцій та ухвалив нове рішення про задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 23.10.2024 у справі № 910/11854/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122543453>.

3.6. Щодо повноважень НКЦПФР на звернення з позовом про ліквідацію недержавного пенсійного фонду з метою захисту інтересів вкладників

Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» зобов'язує ТОВ «Всеукраїнський адміністратор пенсійних фондів» здійснювати свою діяльність в інтересах його учасників, однак не покладає на нього функцію захисту вкладників у контексті ініціювання процесу ліквідації пенсійного фонду. Укладений між сторонами договір про адміністрування також не передбачає такої функції.

Натомість згаданий обов'язок захисту інтересів вкладників згідно із ч. 8 ст. 67 названого Закону покладений на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, яка повинна вживати заходів щодо захисту прав учасників недержавного пенсійного забезпечення, в тому числі шляхом подання позову до суду в інтересах таких осіб, якщо їх права порушуються будь-якими особами, підприємствами, установами, організаціями, включаючи органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Наділення НКЦПФР повноваженнями щодо подання позову до суду про ліквідацію недержавного пенсійного фонду підтверджується ч. 5 ст. 12 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Всеукраїнський адміністратор пенсійних фондів» (далі – Адміністратор) у справі за позовом скаржника до Відкритого недержавного пенсійного фонду «Соціальна підтримка» (далі – ВВПФ «Соціальна підтримка», відповідач, Фонд), треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – ТОВ «Компанія з управління активами «ВСЕСВІТ», АТ «Перший український міжнародний банк», НКЦПФР, про припинення Фонду шляхом ліквідації, призначення ліквідаційної комісії, зобов'язання вчинити певні дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Між Адміністратором та Фондом було укладено договір про адміністрування пенсійного фонду, відповідно до п. 1.1 якого Адміністратор надає послуги з адміністрування Фонду, діє від імені Фонду і в інтересах його учасників. Умовами договору визначено права та обов'язки сторін, зокрема Адміністратор має право розпоряджатися коштами на поточних рахунках фонду (п. 1.1), а обов'язок Фонду – вести облік учасників, готувати та подавати звіти, передбачені законодавством України (п. 2.4.). Надалі сторонами було укладено низку додаткових угод до договору адміністрування.

Також в матеріалах справи наявні укладені Фондом договори: про управління активами з ТОВ «Компанія з управління активами «ВСЕСВІТ» з додатковими угодами; про обслуговування пенсійного фонду зберігачем з ПАТ «Перший український міжнародний банк».

Адміністратор як на підставу своїх позовних вимог про припинення Фонду шляхом його ліквідації, призначення ліквідаційної комісії та зобов'язання вчинити певні дії посилається на:

- порушення відповідачем норм Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», ПК України, які полягають в бездіяльності щодо проведення зборів засновників та засідань ради ВВПФ «Соціальна підтримка», узгодження установчих документів з вимогами законодавства;

- порушення відповідачем вимог Закону України «Про офіційну статистику», яка полягає в ухиленні від отримання кваліфікованого електронного підпису, в результаті чого Адміністратор не має змоги засвідчити у встановленому законом порядку звітність та подати її до контролюючого органу, що може призвести до накладення штрафних санкцій, які за відсутності у Фонду власних активів будуть покладені на його учасників. Крім того, внаслідок неможливості виконання своїх обов'язків Адміністратора позивач зазнає шкоди щодо своєї ділової репутації;

- бездіяльність відповідача щодо зміни місцезнаходження на території, підконтрольній Україні, що може призвести до повного блокування непідприємницької діяльності відповідача і порушення законних інтересів його учасників.

Позивач вважає, що наведені обставини у своїй сукупності є підставою для ліквідації відповідача в судовому порядку у зв'язку з відсутністю у НКЦПФР повноважень приймати рішення про ліквідацію недержавного пенсійного фонду в разі фактичного самоусунення засновників та ради недержавного пенсійного фонду від виконання своїх обов'язків, а також відсутністю відповідних законодавчих норм, які б на належному рівні здійснювали правове регулювання відносин на такий випадок самоусунення. Це створює загрозу повного блокування законної діяльності зазначеного недержавного пенсійного фонду та ставить під загрозу інвестування пенсійних накопичень, що може спричинити порушення законних інтересів учасників відповідача (вкладників). На переконання позивача, результати розгляду цього спору прямо впливають на права та обов'язки Адміністратора як юридичної особи, яка надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що процедура припинення недержавного пенсійного фонду регламентується Положенням про припинення недержавних пенсійних фондів, затвердженим рішенням НКЦПФР від 09.08.2023 № 875 (набрало законної сили 30.11.2023, далі – Положення).

Пунктом 2 розділу I Положення визначено уповноважений орган, що має повноваження приймати рішення про припинення пенсійного фонду, а саме: орган управління одноосібного засновника (правонаступника одноосібного засновника) пенсійного фонду, уповноважений приймати віднесені до компетенції зборів засновників пенсійного фонду рішення, або збори засновників (правонаступників засновників) пенсійного фонду, або суд, або НКЦПФР у випадках, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Розділ III Положення регулює припинення пенсійного фонду шляхом ліквідації. Зокрема, припинення пенсійного фонду шляхом ліквідації відбувається на підставі

рішення, прийнятого відповідно до ст. 17 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Згідно із ч. 1 ст. 17 названого Закону ліквідація пенсійного фонду здійснюється на підставі рішення: 1) засновників пенсійного фонду; 2) правонаступників засновників фонду у випадках, передбачених ч. 9 ст. 20 цього Закону; 3) суду. Ліквідація пенсійного фонду може здійснюватися в інших випадках, установлених законом.

Отже, ліквідація недержавного пенсійного фонду за рішенням суду відповідає чинним правовим нормам Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та Положенню.

Проаналізувавши положення ст. 17 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та ст. 110 ЦК України, КГС ВС зазначив, що наведеними нормами передбачена можливість ліквідації юридичної особи за рішенням суду, однак лише за позовом суб'єктів, які наділені правом на звернення до суду з відповідним позовом.

КГС ВС вказав, що позивачем у цій справі є ТОВ «Всеукраїнський адміністратор пенсійних фондів», який не є учасником ВВПФ «Соціальна підтримка» чи відповідним державним органом, однак звертається до суду за захистом охоронюваних законних інтересів учасників ВВПФ «Соціальна підтримка» (збереження пенсійних накопичень, отримання інвестиційних прибутків та отримання пенсійних виплат), а також за захистом власних охоронюваних законних інтересів (захист права на припинення договірних зобов'язань з відповідачем, що унеможлиблюється його протиправною бездіяльністю).

Вирішуючи питання про наявність у ТОВ «Всеукраїнський адміністратор пенсійних фондів» порушеного права та/або законного інтересу з метою його захисту, КГС ВС зазначив таке.

Сторони уклали договір адміністрування пенсійного фонду, де ТОВ «Всеукраїнський адміністратор пенсійних фондів» є Адміністратором ВВПФ «Соціальна підтримка».

Адміністратор недержавного пенсійного фонду є юридичною особою, яка наділена повноваженнями лише з адміністрування такого Фонду. Хоча Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» і зобов'язує Адміністратора здійснювати свою діяльність в інтересах його учасників, однак не покладає на нього функцію захисту вкладників у контексті ініціювання процесу ліквідації пенсійного фонду. Укладений між сторонами договір про адміністрування також не передбачає такої функції.

Натомість згаданий обов'язок захисту інтересів вкладників згідно із ч. 8 ст. 67 названого Закону покладений на НКЦПФР, яка повинна вживати заходів щодо захисту прав учасників недержавного пенсійного забезпечення, в тому числі шляхом подання позову до суду в інтересах таких осіб, якщо їх права порушуються будь-якими особами, підприємствами, установами, організаціями, включаючи органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Наділення НКЦПФР повноваженнями щодо подання позову до суду про ліквідацію недержавного пенсійного фонду підтверджується ч. 5 ст. 12 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», відповідно до якої Комісія скасовує реєстрацію пенсійного фонду та звертається до суду з позовом про його ліквідацію у разі невиконання ним вимог ч. 1 і 2 ст. 12 зазначеного Закону протягом вісімнадцяти місяців

з дня реєстрації пенсійного фонду як фінансової установи та/або у разі ненадходження пенсійних внесків до пенсійного фонду протягом цього строку.

З огляду на зазначене КГС ВС дійшов висновку, що відповідно до положень Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» саме НКЦПФР наділена повноваженнями на подання позову до суду про ліквідацію недержавного пенсійного фонду з метою захисту інтересів вкладників, а не ТОВ «Всеукраїнський адміністратор пенсійних фондів», який є адміністратором ВНПФ «Соціальна підтримка» згідно з укладеним договором. Отже, позивача не має порушеного права та законного інтересу, що є самостійною, достатньою підставою для відмови у позові.

Також КГС ВС зауважив, що правовідносини між Адміністратором та Фондом існують в межах укладеного між ними договору про адміністрування пенсійного фонду. Неналежне виконання однією із сторін умов зазначеного договору не є підставою для ліквідації такої сторони.

Можливість НКЦПФР звернутися до суду з позовом про ліквідацію недержавного пенсійного фонду, зокрема, у випадку, коли такий фонд самоусунувся від виконання будь-яких повноважень, фактично не здійснює свою діяльність і порушує права та інтереси вкладників, вбачається з приписів ч. 8 ст. 67 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», які не містять вичерпного переліку позовів, з якими НКЦПФР може звертатись до суду для захисту прав учасників фонду, а також загальних положень п. 3 ч. 1 ст. 110 ЦК України.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.09.2024 у справі № 905/1016/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121464614>.

4. Справи щодо земельних відносин та права власності

4.1. Щодо визначення підсудності спору за позовом іноземної компанії про визнання права власності на морське судно

За положеннями ст. 366 ГПК України, п. 7 ч. 1 ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», враховуючи, що законодавство України відносить морське судно до рухомої речі, на яку законом може бути поширений режим нерухомої речі (ч. 1 ст. 181 ЦК України), ця справа підсудна господарським судам України за тим критерієм, що події, які стали підставою для подання позову (накладення арештів на спірне судно та його реалізація у межах виконавчих проваджень), відбулися на території України

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Компанії «TINKA SHIPPING S.A.» (далі – Компанія, позивач) на постанову апеляційного господарського суду і ухвалу господарського суду про закриття провадження у справі за позовом Компанії до ПП, ТОВ, відділу державної виконавчої служби, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – GEMINI HOLDING LIMITED, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – приватних виконавців, про визнання права власності на судно, зняття арешту та витребування судна.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивач є іноземною юридичною особою, яка звернулась з позовом до місцевого господарського суду з метою захисту свого права власності на спірне судно, яке не має реєстрації у жодній із країн світу. Порушення свого права Компанія вбачає в безпідставному накладенні органами примусового виконання судових рішень України арештів на її власність з метою реалізації майна в Україні у межах виконавчих проваджень, які відкриті та здійснюються також на території України. Правовою підставою позову Компанія визначає ч. 1 ст. 59 Закону України «Про виконавче провадження».

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, провадження у справі закрито на підставі п. 1 ч. 1 ст. 231 ГПК України.

Судові рішення мотивовані тим, що подією, яка стала підставою для звернення позивача до суду, є обставина виникнення у нього права власності на спірне судно, тобто виник спір про право на морське судно, яке не має реєстрації в Україні. Лише наведені обставини не дають підстав для застосування до цього спору жодної з умов, за яких за ст. 76, 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон № 2709-IV) суди України можуть приймати до свого провадження справи з іноземним елементом.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 3 ГНК України судочинство в господарських судах здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу, Закону України «Про міжнародне приватне право», Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила судочинства, ніж ті, що передбачені цим Кодексом, іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору.

За ч. 1 ст. 366 ГПК України підсудність справ за участю іноземних осіб визначається цим Кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Питання, що виникають у сфері приватноправових відносин з іноземним елементом, у тому числі щодо підсудності судам України справ з іноземним елементом, вирішуються згідно із Законом № 2709-IV, у ст. 76 якого зазначено, що суди розглядають будь-які справи з іноземним елементом, зокрема, у випадку, якщо дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України.

Так, підстави визначення підсудності справ судам України встановлені в статті 76 названого Закону, за якою суди розглядають будь-які справи з іноземним елементом у випадку, зокрема якщо дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України (п. 7 ч. 1).

КГС ВС зазначив, що судові рішення суди мотивували тим, що подією, яка стала підставою для звернення позивача до суду, є обставина виникнення у нього права власності на спірне судно, тобто має місце спір про право на морське судно, яке не має реєстрації в Україні. Лише наведені обставини, за висновками судів, не дають підстав для

застосування до цього спору жодної з умов, за яких за ст. 76, 77 Закону № 2709-IV суди України можуть приймати до свого провадження справи з іноземним елементом.

Проте суд касаційної інстанції вважає такі висновки судів помилковими, оскільки з за положеннями ст. 366 ГПК України, п. 7 ч. 1 ст. 76 Закону № 2709-IV, враховуючи, що законодавство України відносить морське судно до рухомої речі, на яку законом може бути поширений режим нерухомої речі (ч. 1 ст. 181 ЦК України), ця справа підсудна господарським судам України за тим критерієм, що події, які стали підставою для подання позову (накладення арештів на спірне судно та його реалізація у межах виконавчих проваджень), відбулися на території України.

При цьому приписи ч. 2 ст. 231 ГПК України покладають на суд обов'язок роз'яснити позивачеві, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд справи у разі прийняття судом рішення про закриття провадження у справі з підстави непідсудності справи господарським судам.

Крім того, як суд першої інстанції, закриваючи провадження у справі, так і суд апеляційної інстанції, не роз'яснили позивачеві до юрисдикції якого суду віднесено розгляд справи, чим фактично позбавили позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що суперечить положенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ураховуючи наведене, колегія суддів зазначила, що висновки судів попередніх інстанцій про наявність підстав для закриття провадження на підставі п. 1 ч. 1 ст. 231 ГПК України були передчасними.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено, рішення судів попередніх інстанцій скасовано, справу направлено до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.09.2024 у справі № 916/5631/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753718>.

4.2. Щодо правової природи договору з біологічного очищення (біомеліорації) каналу

Постійний користувач земельної ділянки не наділений повноваженнями розпоряджатися нею, а тому укладений ним договір з метою приховання правочину з надання земельної ділянки у користування є удаваним та підлягає визнанню недійсним

КГС ВС розглянув касаційну скаргу прокурора у справі за позовом прокурора в інтересах держави в особі районної державної адміністрації до Кілійського міжрайонного управління водного господарства (далі – Кілійське МУВГ), ТОВ про визнання недійсним договору та зобов'язання звільнити штучну водойму.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Розпорядженням Кілійської районної Ради народних депутатів передано Придунайському управлінню каналів, захисних споруд та водоймищ м. Ізмаїл Ізмаїльського району в постійне користування земельну для будівництва та експлуатації міжгосподарських мереж, об'єктів та споруд водного господарства, зокрема канал.

У подальшому задля поліпшення стану водних об'єктів між Кілійським МУВГ та ТОВ було укладено договір з біологічного очищення (біомеліорації) каналу і введено в дію біомеліоративні заходи на водних об'єктах управління.

Вважаючи, що наведений договір підряду / надання послуг має приховану мету передачі в безоплатне користування земельної ділянки і між відповідачами фактично виникли правовідносини із позички державного майна, прокурор звернувся до суду з позовом, обґрунтовуючи його тим, що договір з біологічного очищення (біомеліорації) каналу за своєю природою є прихованим договором позички державного майна – земельної ділянки з розташованим на ній водним об'єктом. Під виглядом діяльності з «біологічного очищення штучної водойми» ТОВ фактично отримало у безкоштовне користування строком до 2040 року (з можливістю пролонгації договору на 15 років) штучну водойму каналу для здійснення аквакультури.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, відмовлено в задоволенні позову. Відмову в позові суд мотивував тим, що оспорюваний договір не відповідає ознакам договору позички, а є змішаним договором з елементами договорів надання послуг та підряду.

ОЦІНКА СУДУ

СП КГС ВС звернула увагу на те, що за обставинами справи, що розглядається, правильна кваліфікація судами правової природи спірного договору має вирішальне значення для прийняття рішення щодо обґрунтованості позовних вимог прокурора та можливості їх задоволення.

Судова палата зазначила, що за умовами спірного договору Кілійським МУВГ було надано ТОВ саме право здійснювати діяльність з рибогосподарської меліорації у частині водного об'єкта з визначеними межами, без дотримання вимог ст. 14 Закону України «Про аквакультуру». Отже, за встановлених обставин договором з біологічного очищення (біомеліорації) також були врегульовані питання, пов'язані з використанням водного об'єкта та земельної ділянки під ним, що відповідно до ст. 3 ГК України є підприємництвом.

При цьому СП КГС ВС зазначила, що у такий спосіб ТОВ користується земельною ділянкою з водоймою для здійснення власної підприємницької діяльності, що відповідає визначенню оренди землі, наведеному в ст. 1 Закону України «Про оренду землі». Аналогічно користування земельною ділянкою для здійснення власної підприємницької діяльності відповідає й меті зобов'язального договору тимчасового користування нею.

Водночас, як виснувала судова палата КГС ВС, Кілійське МУВГ є лише постійним користувачем земельної ділянки та відповідно до приписів ст. 122–124 ЗК України, ст. 51 Водного кодексу України, ст. 14 Закону України «Про аквакультуру» не наділене повноваженнями на розпорядження такою земельною ділянкою та передачею її в користування, в тому числі на умовах оренди, тобто не є органом, уповноваженим державою на здійснення відповідних функцій.

Тому СП КГС ВС не погодилася з висновками судів попередніх інстанцій, що за умовами договору жодних прав та обов'язків щодо земельної ділянки разом з розташованим на ній водним об'єктом ТОВ передано не було, а Кілійське МУВГ продовжує володіти та користуватися каналом, який виконує, зокрема, функції

з постачання води, роботи з очищення якої проводяться ТОВ на виконання умов договору, оскільки у цій справі Кілійське МУВГ користується каналом для забору води, а ТОВ – для розведення і вилову риби. При цьому вид діяльності ТОВ зумовлює для нього необхідність оформлення користування земельною ділянкою разом з розташованим на ній водним об'єктом.

СП КГС ВС дійшла висновку, що спірний договір з біологічного очищення (біомеліорації) каналу за своєю правовою природою є договором оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом, а отже, відповідає визначенню удаваного правочину, оскільки його вчинено для приховання правочину з надання у користування земельної ділянки з розташованою на ній водоймою для рибогосподарських потреб. Зазначене зумовлює його недійсність з огляду на відсутність у Кілійського МУВГ повноважень на його укладення, а сам договір підлягає визнанню недійсним.

Оскільки СП КГС ВС дійшла висновку про те, що спірний договір є недійсним, то відповідно до ч. 1 ст. 216 ЦК України такий правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Отже, ТОВ повинен звільнити водойму шляхом припинення користування нею, яке він здійснює на підставі недійсного правочину, тобто без передбачених законом підстав.

За результатами розгляду справи касаційну скаргу задоволено, рішення судів попередніх інстанцій скасовано та прийнято нове про визнання недійсним договору, зобов'язано звільнити штучну водойму.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 12.09.2024 у справі № 916/1719/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122679436>. Окрема думка <http://reyestr.court.gov.ua/Review/123313546>

4.3. Щодо способу подання заяви про продовження договору оренди державного і комунального майна

Вимога про подання заяви на продовження договору оренди державного і комунального майна разом з необхідними документами шляхом заповнення електронної форми через особистий кабінет в електронній торговій системі (далі – ЕТС) є імперативною та не містить альтернативних способів подання відповідної заяви

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ПП у справі за позовом квартирно-експлуатаційного відділу (далі – КЕВ) до ПП про усунення перешкод у користуванні приміщенням.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У 2019 році між Вінницьким обласним клінічним госпіталем ветеранів війни (орендодавець) та ПП (орендар) укладено строком на два роки договір оренди індивідуально визначеного майна, що є об'єктом права спільної власності територіальних громад області і перебуває на балансі орендодавця.

Надалі обласна рада рішенням (після закінчення строку договору оренди) передала безоплатно у державну власність – Міністерству оборони України в особі КЕВ нерухоме і рухоме майно, зокрема спірне приміщення.

КЕВ звернувся з позовом до ПП про усунення перешкод у користуванні державним майном шляхом звільнення приміщення.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що строк дії договору оренди закінчився та не був продовжений. Однак відповідач продовжує використовувати майно, вчасно сплачує рахунки зі сплати неустойки у розмірі подвійної плати, що, на думку позивача, свідчить про визнання відповідачем неправомірного перебування в приміщенні. При цьому відповідач не вчинив дій, спрямованих на повернення майна, а отже, не виконав обов'язку щодо повернення об'єкта оренди.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов задоволено. Апеляційний господарський суд погодився з висновками місцевого господарського суду про те, що у зв'язку із закінченням строку дії договору оренди у відповідача немає правових підстав для користування орендованим майном і таке майно підлягає поверненню власнику – Міністерству оборони України в особі КЕВ.

ОЦІНКА СУДУ

СП КГС ВС зазначила, що запровадження ЕТС у відносинах оренди державного та комунального майна мало на меті забезпечити уніфікацію порядку передачі в оренду державного та комунального майна, сприяти доступності та прозорості такої процедури, запобігти можливим зловживанням при передачі в оренду об'єктів державної та комунальної власності.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 11, ч. 1 ст. 13 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» заяви на оренду державного і комунального майна подаються в ЕТС. Вимога про подання заяви на продовження договору оренди разом зі звітом про оцінку об'єкта оренди шляхом заповнення електронної форми через особистий кабінет в ЕТС передбачена також п. 136 Порядку передачі в оренду державного та комунального майна, затвердженого постановою КМУ від 03.06.2020 № 483 (далі – Порядок № 483). Така вимога є імперативною і не містить альтернативних способів подання цієї заяви.

З огляду на викладене СП КГС ВС погодилася з висновками судів попередніх інстанцій про те, що договір оренди державного майна мав продовжуватися в порядку, передбаченому ст. 18 згаданого Закону, і орендар повинен був не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку його дії подати заяву про продовження договору шляхом заповнення електронної форми через особистий кабінет в ЕТС.

Доводи відповідача про відсутність технічної можливості подати відповідну заяву в ЕТС через те, що об'єкт оренди був розміщений у цій системі лише тоді, коли строк на її подання вже сплив, СП КГС ВС відхилила, ураховуючи, що функціонал ЕТС передбачає можливість подання заяв з питань оренди як щодо об'єктів, зареєстрованих у системі, так і щодо об'єктів, не зареєстрованих у ній.

Отже, СП КГС ВС дійшла висновку, що згідно зі встановленими попередніми судовими інстанціями обставинами відповідач не довів факту звернення до орендодавця з відповідною заявою шляхом заповнення електронної форми через особистий кабінет в ЕТС разом з необхідними для продовження строку дії договору оренди документами. У зв'язку із цим вона залишила без змін оскаржувані судові рішення про задоволення позову та зобов'язання відповідача усунути перешкоди в користуванні державним майном шляхом звільнення приміщення, що було об'єктом оренди.

При цьому СП КГС ВС зазначила, що невиконання орендодавцем визначеного п. 135 Порядку № 483 обов'язку повідомити орендаря у встановлений строк про те, що договір оренди підлягає припиненню, хоча й може свідчити про недобросовісність орендодавця та бути підставою для визнання його бездіяльності протиправною, проте не може слугувати підставою для автоматичної пролонгації договору оренди державного чи комунального майна на новий строк, оскільки можливість такої пролонгації не передбачена Законом України «Про оренду державного та комунального майна».

За результатами розгляду справи касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 26.09.2024 у справі № 902/489/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122569158>.

4.4. Щодо порядку експлуатації залізничних вантажних вагонів у навантаженому стані, граничний строк експлуатації яких вичерпався

Заборона експлуатації залізничних вантажних вагонів у навантаженому стані після закінчення граничного строку їх експлуатації поширюється і на випадки, коли строки служби цих вагонів згідно з технічними рішеннями були продовжені на строк, який перевищує граничний, позаяк не може бути продовжений строк, який вичерпався, зокрема, через об'єктивні технічні (технологічні) процеси

КГС ВС розглянув касаційну скаргу АТ «Українська залізниця» у справі за позовом ТОВ до АТ «Українська залізниця» про заборону вчиняти дії та зобов'язання внести зміни до бази даних, стягнення упущеної вигоди.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ТОВ звернулося до суду з позовом до АТ «Укрзалізниця», позовні вимоги обґрунтовувало доводами про те, що внаслідок прийняття 30.01.2021 Міністерством інфраструктури України Порядку проведення комплексу діагностичних, ремонтних та реєстраційних операцій, спрямованих на продовження строку експлуатації вантажних вагонів (крім вантажних вагонів підприємств технологічного залізничного транспорту, що призначені для переміщення вантажів у виробничих цілях в межах території таких підприємств), установленого виробником, строків продовження експлуатації таких вагонів, затвердженого наказом № 647 (далі – Порядок № 647), Українська залізниця внесла до автоматизованого банку даних парку вантажних вагонів (далі – АБД ПВ) дані щодо запровадженого у Порядку № 647 граничного строку експлуатації належних ТОВ залізничних вантажних вагонів і наразі не допускає вагони позивача для їх використання

на шляхах загального користування у навантаженому стані на тій підставі, що граничний строк експлуатації цих вагонів сплив.

ТОВ наполягало, що названі дії АТ «Укрзалізниця» є неправомірними, оскільки вагони позивача у 2019 році пройшли відповідний технічний огляд та ремонт і згідно з виданими щодо них технічними рішеннями можуть експлуатуватися до 2034 року. На дату продовження строку служби належних ТОВ вагонів Порядок № 647 прийнято ще не було, а тому його приписи відповідно до конституційного принципу незворотності у часі дії нових нормативно-правових актів не можуть поширюватись на правовідносини, які виникли раніше, тобто змінювати, зокрема, строки служби вагонів, які були продовжені за технічними рішеннями, виданими до прийняття згаданого Порядку.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, задоволено вимоги ТОВ про заборону вчиняти дії та зобов'язання внести зміни до бази даних, у задоволенні позовної вимоги про стягнення упущеної вигоди відмовлено.

ОЦІНКА СУДУ

Під час розгляду справи перед колегією суддів у складі судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності КГС ВС постало питання: чи забороняють приписи Порядку № 647 експлуатацію залізничних вантажних вагонів у навантаженому стані, граничний строк експлуатації яких вичерпався, за умови, що строк служби цих вагонів за технічними рішеннями, виданими до набрання чинності згаданим Порядком, перевищує граничний строк?

СП КГС ВС зазначила, що на момент прийняття відповідних технічних рішень щодо вагонів ТОВ у національному законодавстві не було нормативно-правового акта, який би чітко й однозначно регулював процедуру оцінки зношеності залізничних вантажних вагонів. Затверджений Порядок № 647 ввів нове поняття «граничний строк експлуатації вантажного вагона», яке означає строк, який складається зі строку експлуатації вантажного вагона та строку продовження експлуатації вантажного вагона, після перебігу якого його експлуатація у навантаженому стані припиняється.

Водночас на виконання цього Порядку АТ «Українська залізниця» внесла до АБД ПВ інформацію про граничні строки експлуатації вагонів та не дозволила навантажувати вагони, граничний строк експлуатації яких вже сплив.

Судова палата дійшла висновку, що приписи Порядку № 647 щодо заборони експлуатації залізничних вантажних вагонів у навантаженому стані після перебігу граничного строку експлуатації таких вагонів поширюються і на ті вагони, строки служби яких згідно з технічними рішеннями були продовжені на строк, який перевищує граничний, позаяк не може бути продовжений строк, який вичерпався, зокрема, через об'єктивні технічні (технологічні) процеси. Інакше продовження використання вагонів у навантаженому стані після перебігу граничного строку експлуатації на залізничних коліях загального призначення за рішенням суду буде втручанням у державне регулювання залізничної галузі України, в тому числі з питань безпеки руху.

При цьому, як виснувала СП КГС ВС, запроваджене державою правове регулювання граничного строку експлуатації вагонів не містить суперечностей положень ст. 58 Конституції України та рішень Конституційного Суду України, в яких тлумачився

зміст цієї статті. Тому таке регулювання застосовується і до спірних правовідносин, що виникли і тривають між учасниками справи.

Відповідне регулювання, безумовно, вплинуло на майнову сферу багатьох учасників залізничних перевезень, однак, по-перше, приватний економічний інтерес у такій важливій сфері суспільних відносин не може превалювати над необхідністю забезпечення безпеки залізничних перевезень та охорони навколишнього середовища, а по-друге, відновлення такого економічного інтересу повинно вирішуватися в межах правовідносин із державою, наприклад, у рамках інвестиційних, комерційних спорів, а не шляхом заявлення вимог до рівноправного суб'єкта (АТ «Українська залізниця»), який за своїм монопольним становищем, що наділяє його (крім безпосереднього здійснення залізничних перевезень) обов'язками, пов'язаними, зокрема, із веденням та адмініструванням баз даних у спірних правовідносинах, лише виконав чітку вказівку обов'язкового регуляторного акта й альтернативи цьому не мав.

Із цих міркувань судова палата відступила від протилежного висновку колегії суддів КГС ВС, викладеного в постанові від 07.06.2023 у справі № 910/8493/22.

За результатами розгляду справи касаційну скаргу задоволено, рішення судів попередніх інстанцій скасовано та прийнято нове, яким у задоволенні позову відмовлено повністю.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 12.09.2024 у справі № 910/3992/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122569159>.

4.5. Щодо виключного права співвласників будинку розпоряджатися прибудинковою територією багатоквартирного будинку

За приписами п. 6 ст. 1 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку», ст. 382 ЦК України, ст. 42 ЗК України виключне право на отримання у власність чи постійне користування земельної ділянки комунальної власності, на якій розташований багатоквартирний житловий будинок, будівлі і споруди, які призначені для задоволення потреб співвласників багатоквартирного будинку та розташовані на прибудинковій території, належить співвласникам багатоквартирного будинку

КГС ВС розглянув касаційні скарги департаменту земельних ресурсів виконавчого органу міської ради (далі – департаменту) та ТОВ за позовом об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ) до міської ради, департаменту, ТОВ про визнання недійсним рішення, скасування результатів земельних торгів, визнання недійсним договору оренди та скасування державної реєстрації права оренди.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Спірна земельна ділянка була надана в оренду забудовнику житлового комплексу на підставі рішення міської ради для будівництва житлових будинків та об'єктів соціальної інфраструктури, включаючи будинок позивача, який ОСББ прийняв в управління. Речові права на зазначену земельну ділянку належать власникам цих будинків.

Згодом міська рада штучно поділила ділянку на кілька частин та прийняла рішення, яким затвердила перелік земельних ділянок, право на які підлягає продажу на земельних торгах у формі електронного аукціону, зокрема і на спірну земельну ділянку прибудинкової території багатоквартирного будинку.

За результатами торгів між міською радою та ТОВ укладено договір оренди спірної земельної ділянки для експлуатації та обслуговування паркінгів і автостоянок.

Не погоджуючись із зазначеним, ОСББ подало позов до суду. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що земельна ділянка є частиною прибудинкової території багатоквартирного будинку, яка відповідно до ст. 42 ЗК України належить співвласникам будинку, а її передача міською радою в користування третій особі – ТОВ без згоди співвласників порушує їх права та суперечить нормам законодавства.

Рішенням господарського суду в позові відмовлено. Суд апеляційної інстанції позов задовольнив частково, визнав недійсним та скасував рішення в частині затвердження спірної земельної ділянки, право оренди на яку підлягає продажу на земельних торгах окремим лотом, визнав недійсним договір оренди зі скасуванням запису про державну реєстрацію права оренди за ТОВ, а в іншій частині позову відмовив.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що будівлі і споруди, які призначені для задоволення потреб усіх співвласників багатоквартирного будинку та розташовані на прибудинковій території, перебувають у спільній власності всіх співвласників багатоквартирного будинку за законом. У зв'язку із цим у разі створення ОСББ від нього не вимагається визнання та доведення права на наведені об'єкти. При цьому багатоквартирні будинки та належні до них господарські будівлі, споруди і приміщення нерозривно пов'язані із земельними ділянками, на яких вони розміщені.

При цьому за встановленими у справі обставинами спірна земельна ділянка має статус прибудинкової території багатоквартирного будинку ОСББ з огляду на те, що відповідно до відомостей кадастрової справи є складовою частиною земельної ділянки, відведеної міською радою в 2004 році єдиним масивом під будівництво та обслуговування житлового будинку позивача. Подальший штучний поділ міською радою цієї земельної ділянки з метою передачі її частини в оренду третім особам не змінює статусу спірної земельної ділянки як прибудинкової території багатоквартирного будинку.

Ураховуючи наведене, колегія суддів зазначила, що спірна земельна ділянка є частиною прибудинкової території багатоквартирного будинку і права на неї належать співвласникам цього будинку. Будь-які дії щодо цієї ділянки (зокрема, її передача в оренду третім особам) без згоди співвласників порушують їхні права. Верховний Суд підтримав тезу про те, що земельна ділянка, відведена під прибудинкову територію багатоквартирного будинку, не може використовуватися для інших цілей (як-от будівництво і обслуговування паркінгів або автостоянок) без згоди співвласників.

Водночас КГС ВС встановив неналежність та неефективність обраного позивачем способу захисту свого права шляхом заявлення позовної вимоги про скасування запису про державну реєстрацію права оренди земельної ділянки одночасною з позовною вимогою про визнання недійсним договору оренди земельної ділянки.

З огляду на викладене КГС ВС постанову апеляційного суду скасував у частині задоволення позовної вимоги про скасування у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно запису про державну реєстрацію права оренди земельної ділянки, ухваливши в цій частині нове рішення про відмову в позові. У решті рішення залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.09.2024 у справі № 910/14564/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753716>.

4.6. Щодо неможливості набуття релігійною організацією права власності на об'єкт археології та архітектури

Згідно із спеціальним статусом пам'ятки археології, щодо якої існує законодавча заборона відчуження із державної власності, собор за жодних умов не міг бути переданий релігійній організації у колективну власність. Отже, собор ніколи не вибував із державної власності, а порушення відповідачами права власності держави слід розглядати як таке, що не пов'язане з позбавленням власника володіння

КГС ВС розглянув касаційну скаргу релігійної організації у справі за позовом прокуратури в інтересах Міністерства культури та інформаційної політики (далі – Мінкульт) до виконавчого комітету міської ради, релігійної організації (УПЦ) про усунення перешкод у здійсненні державою в особі Мінкульту права користування та розпорядження будівлею собору.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Ради Міністрів УРСР собор віднесено до пам'яток археології та архітектури, що перебуває на балансі міської ради. Рішенням виконавчого комітету міської ради собор повернуто у безоплатну власність віруючим УПЦ.

У 2003 році рішенням міської ради УПЦ видане свідоцтво про право власності на будівлю собору та проведено державну реєстрацію права власності. Постановою КМУ в 2009 році собор включено до реєстру нерухомих пам'яток як пам'ятка археології національного значення.

Не погоджуючись із зазначеним, прокурор звернувся до суду з позовом про визнання незаконним та скасування рішення міської ради від 2003 року про надання дозволу на оформлення права власності УПЦ на будівлю собору; визнання недійсним та скасування свідоцтва про право колективної власності УПЦ на будівлю собору; скасування за УПЦ державної реєстрації права власності на собор та зобов'язання УПЦ повернути на користь держави в особі позивача будівлю собору.

Позов мотивований порушенням права власності держави внаслідок протиправного заволодіння УПЦ будівлею собору, який є пам'яткою археології національного значення, щодо якого встановлена законодавча заборона відчуження з власності держави.

Рішенням господарського суду, яке залишено без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Задовольняючи заявлений прокурором позов, суди обох інстанцій встановили, що згідно із спеціальним статусом пам'ятки археології, щодо якої існує законодавча заборона відчуження з державної власності, собор за жодних умов не міг

бути переданий УПЦ у колективну власність. Отже, собор ніколи не вибував з державної власності, а порушення відповідачами права власності держави слід розглядати як таке, що не пов'язане з позбавленням власника володіння.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій щодо неможливості набуття УПЦ права власності на собор через його особливий статус. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» собор є пам'яткою. Він визнав безпідставними посилання скаржника на те, що нездійснення Мінкульттом державної реєстрації права власності на собор свідчить про ненабуття відповідного речового права державою на нерухоме майно.

У спірних правовідносинах держава (в особі її уповноваженого органу) є власником будівлі собору за прямою нормою закону, яка встановлює належність виключно державі права власності на всі без винятку пам'ятки археології. Натомість сама по собі державна реєстрація не є окремою підставою набуття особою права власності, а вважається офіційним засвідченням державою набуття особою права власності.

Суд касаційної інстанції зазначив, що рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування за умови його невідповідності закону не тягне тих юридичних наслідків, на які воно спрямоване.

КГВ ВС виснував, що за спеціальним статусом собору як пам'ятки археології національного значення право власності на таке нерухоме майно за жодних умов не могло виникнути в УПЦ згідно з імперативною нормою ч. 2 ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини». Як наслідок, заволодіння УПЦ цим об'єктом було неможливим. Відповідно, володіння спірним майном власник – держава не втратила, порушення права власності держави у цьому випадку слід розглядати як таке, що не пов'язане з позбавленням власника володіння.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, судові рішення попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.09.2024 у справі № 925/1107/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502674>.

5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

5.1. Поширення арбітражного застереження, передбаченого основним зовнішньоекономічним договором, на відносини з переуступки боргу.

Дії національного суду в разі надходження позову у правовідносинах з арбітражним застереженням

Включення сторонами до основного договору арбітражного застереження як умови має наслідком поширення його дії і на правовідносини за договором за участі іншої особи, яка вступила у ці правовідносини як сторона, взяла на себе відповідні права та обов'язки сторони договору. При цьому сторони не припиняли дії арбітражної угоди, не виключали певний спір з-під її дії, не позбавляли її обов'язкової сили для такої сторони, і арбітражна угода не втратила чинності внаслідок інших обставин.

Національний суд у разі надходження позову в правовідносинах з арбітражним застереженням надає оцінку такому застереженню, якщо від будь-якої сторони не пізніше початку розгляду справи по суті, але до подання першої заяви щодо суті спору надійшли заперечення проти вирішення спору в господарському суді, і лише після визначення питання щодо дійсності / недійсності, втрати / невтрати чинності або можливості / неможливості арбітражного застереження бути виконаним приймає рішення про залишення позову без розгляду і направлення сторін до арбітражу або розгляд справи по суті відповідно до встановлених ним обставин

КГС ВС розглянув касаційну скаргу товариства у справі за позовом фермерського господарства про стягнення заборгованості з іноземного контрагента – товариства.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У травні 2022 року фермерське господарство (постачальник) та компанія (покупець) уклали контракт поставки олії соняшникової нерафінованої українського походження із врожаю 2021 року.

Контракт мав застереження про передання неvirішених сторонами суперечок щодо його виконання на розгляд Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (далі – МКАС при ТПП) відповідно до арбітражного регламенту МКАС із застосуванням норм матеріального права України.

Фермерське господарство поставило товар на загальну суму, що становить ціну позову, одержувачем якого був відповідач, що не заперечується сторонами. Однак коштів за поставлене не отримало.

28.07.2022 компанія (цедент), фермерське господарство (правонаступник) та товариство (вантажодержувач, кінцевий покупець, сторона, щодо якої застосовується право вимоги) уклали договір переуступки прав вимоги.

Сторони погодили, що цей договір буде угодою трьох сторін, кожна з яких діє в межах попередньо взятих на себе зобов'язань на підставі двосторонніх контрактів.

За договором вирішення спорів за цим договором здійснюється господарським судом, у межах територіальної юрисдикції якого перебуває фермерське господарство на час виникнення спору, із застосуванням норм матеріального і процесуального права України.

Позивач, зазначаючи, що зобов'язання за договором переуступки права вимоги відповідач не виконав та за поставлений за контрактом поставки товар не розрахувався, звернувся до господарського суду з позовом у справі.

Отже, спір виник через невиконання товариством як новим боржником за договором переуступки права вимоги обов'язку попереднього боржника щодо здійснення оплати за контрактом поставки перед новим кредитором – фермерським господарством.

Господарський суд першої інстанції своїм рішенням, залишеним без змін судом апеляційної інстанції, позов задовольнив повністю.

Суди першої та апеляційної інстанцій вважали правомірним звернення позивача з позовом до господарського суду з тих мотивів, що спір виник саме через порушення товариством взятих на себе зобов'язань за договором переуступки права вимоги, а саме

в частині невиконання відповідного розділу цього договору, який не містить арбітражного застереження про передачу справи на розгляд МКАС при ТПП України. Водночас передача справи на розгляд компетентного суду Республіки Польща у зв'язку з воєнними діями та загрозами активним бойових дій чинним процесуальним законодавством України не передбачено.

Товариство в касаційній скарзі заперечує такі висновки судів і вважає, що в результаті укладення договору переуступки права вимоги відповідач лише набув статусу нового боржника, однак обов'язок зі сплати боргу виник у нього з контракту поставки, тому спір має вирішуватись тим судом, який сторони погодили у контракті, та в порядку, передбаченому цим правочином.

ОЦІНКА СУДУ

Сутність договору відступлення права вимоги полягає у домовленості про те, що у конкретному договірному зобов'язанні первісний кредитор замінюється на нового кредитора, який за відступленою вимогою набуває обсяг прав, визначений для первісного кредитора договором, за яким виникло таке зобов'язання. Відступлення права вимоги (цесія) – це саме факт заміни особи у зобов'язанні, який є правовим результатом відповідного договору. Договір відступлення права вимоги не є окремим самостійним договором. Отже, приписи ЦК України, зокрема про відступлення права вимоги, повинні застосовуватися саме до відповідного договору (купівлі-продажу (поставки), дарування, міни тощо), правовим результатом якого є цесія.

Як зауважив КГС ВС, вчинення сторонами тристороннього договору переуступки права вимоги, який не є окремим самостійним договором, лише засвідчило факт заміни сторін в основному зобов'язанні за контрактом поставки, зокрема в частині погашення боргу. При цьому новий боржник надав згоду на заміну первісного кредитора новим, підписавши договір уступки прав вимоги, а новий кредитор – погодився на переведення боргу первісного боржника за основним зобов'язанням.

КГС ВС вказав на помилковість висновків судів попередніх інстанцій про те, що зобов'язання з оплати поставленого товару у нового боржника – товариства перед новим кредитором виникло на підставі договору переуступки права вимоги, оскільки на підставі договору цесії лише здійснено заміну сторони в основному зобов'язанні, а у відповідних розділах договору конкретизовано, яке саме зобов'язання відступається і в якому розмірі переводиться борг на нового боржника, який, в свою чергу, виник з контракту поставки, який товариство не підписувало, однак зобов'язувалось виконати його умови.

Отже, спір виник з приватноправових відносин з іноземним елементом та стосовно виконання контракту поставки, а не договору відступлення права вимоги.

З огляду на суб'єктний склад учасників спору та його предмет зазначений спір не належить до неарбітрабельних, а тому може за згодою сторін передаватись на розгляд до міжнародного комерційного арбітражу.

Включення сторонами до основного договору арбітражного застереження як умови має наслідком поширення його дії і на правовідносини за договором за участі іншої особи, яка вступила у ці правовідносини як сторона, взяла на себе відповідні права та обов'язки сторони договору. При цьому сторони не припиняли дії арбітражної угоди,

не виключали певний спір з-під її дії, не позбавляли її обов'язкової сили для такої сторони, і арбітражна угода не втратила чинності внаслідок інших обставин.

Суди не звернули уваги, що аналіз змісту арбітражної угоди, яка міститься у контракті поставки, дає підстави для висновку про те, що товариство вступило у правовідносини за контрактом поставки, які виникли за участю іноземної юридичної особи, а отже, арбітражна угода, що передбачає вирішення спорів, які виникли з основного договору, МКАС при ТПП України, поширюється на спір за участі товариства стосовного виконання контракту поставки, що також впливає зі змісту договору переуступки права вимоги у сукупності з преамбулою цього правочину, згідно з якими вирішення спорів, що виникають із цих договорів (двосторонніх контрактів), регламентуються нормами чинного законодавства України, що кореспондується з умовами контракту поставки, відповідно до якого при вирішенні спору застосовуються норми матеріального права України.

З огляду на принцип автономності арбітражної угоди суди безпідставно здійснили дослідження матеріально-правових відносин за контрактом поставки, здійснили їх правову кваліфікацію та вирішили спір по суті, оскільки це повинен робити арбітраж, компетентний розглядати спір щодо виконання новим боржником контракту поставки, із застосуванням відповідного матеріального права.

Чинним процесуальним законодавством України не передбачено механізму передачі спору на розгляд іноземного суду господарським судом України з власної ініціативи за відсутності попередньої угоди сторін про передачу такого спору на розгляд суду іншої держави.

Національний суд у разі надходження позову в правовідносинах з арбітражним застереженням надає оцінку такому застереженню, якщо від будь-якої сторони не пізніше початку розгляду справи по суті, але до подання першої заяви щодо суті спору надійшли заперечення проти вирішення спору в господарському суді, і лише після визначення питання щодо дійсності / недійсності, втрати / невтрати чинності або можливості / неможливості бути виконаним арбітражного застереження, приймає рішення про залишення позову без розгляду і направлення сторін до арбітражу або розгляд справи по суті відповідно до встановлених ним обставин.

За результатами касаційного провадження оскаржувані судові рішення скасовано, а справу передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 05.09.2024 у справі № 922/2041/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121464739>.

5.2. Про стягнення шкоди з морського порту

Вирішуючи спори про стягнення заподіяних збитків, господарський суд насамперед повинен з'ясувати правові підстави покладення на винну особу зазначеної майнової відповідальності.

Адміністрація морського порту та капітан морського порту є окремими суб'єктами портової діяльності. Капітан порту, керуючись наданими йому повноваженнями та відповідно до чинного законодавства й обов'язкових постанов, приймає рішення щодо

руху та перешвартування суден в акваторії порту на власний розсуд. Така дискреційна компетенція капітана порту не може створювати склад правопорушення чи вини для ДП «АМП» у невиконанні окремих операцій з постановки суден до причалів, якщо така неможливість викликана виключно розпорядженнями капітана порту

КГС ВС розглянув касаційні скарги товариства та спільного підприємства (третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача) у справі за позовом товариства до Державного підприємства «Адміністрація морських портів України» (далі – ДП «АМП») в особі відокремленого підрозділу про стягнення збитків.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Товариство є портовим оператором вантажно-розвантажувальних робіт та здійснює на території морського порту діяльність з надання послуг щодо організації робіт транспортно-експедиторського обслуговування клієнтів, зокрема відповідає за забезпечення доступу до зазначеного в позові причалу, який перебуває у господарському віданні відповідача – ДП «АМПУ».

У позовній заяві зазначено, що товариство надало відповідачу заявку про організацію перешвартування теплохода на зовнішній рейд морського порту для звільнення причалу «Інформація_1». Однак протягом визначеного періоду відповідач не здійснював перешвартування теплохода на тій підставі, що на вантаж накладено арешт відповідно до кримінального провадження. Позивач існування згаданого арешту заперечує, а посилається на те, що до зазначеного причалу під завантаження мало стати інше судно, що унеможливило здійснення господарської діяльності спільного підприємства та призвело до залучення ним іншого – значно дорожчого оператора для роботи на іншому причалі.

Позивач відшкодував спільному підприємству як контрагенту непередбачувані додаткові витрати, пов'язані зі збільшенням вартості послуг з перевантаження вантажу на судно.

Товариство вважає, що через протиправну поведінку (бездіяльність) відповідача – ДП «АМП» у сфері організації господарської діяльності у межах морського порту, яка полягає у непогодженні звільнення об'єктивно необхідного і завчасно запланованого причалу (перешвартування судна на будь-яке вільне місце у порту для можливості виконання інших запланованих робіт), воно вимушено зазнало збитків (додаткових незапланованих витрат).

Місцевий господарський суд залучив до участі у справі третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача – спільне підприємство, а також третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача – Державну службу морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України.

Господарський суд першої інстанції рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позовних вимог відмовив у повному обсязі.

ОЦІНКА СУДУ

Вирішуючи спори про стягнення заподіяних збитків, господарський суд насамперед повинен з'ясувати правові підстави покладення на винну особу зазначеної майнової відповідальності.

За правилами делікту відповідальність за завдання шкоди покладається на особу, яка цю шкоду завдала, тобто на безпосереднього заподіювача.

У деліктних правовідносинах саме на позивача покладається обов'язок довести наявність шкоди, протиправність (незаконність) поведінки заподіювача шкоди та причинний зв'язок такої поведінки із заподіяною шкодою. У свою чергу, відповідач повинен довести, що в його діях відсутня вина у заподіянні шкоди.

Предметом судового розгляду у справі є визначення саме суб'єкта відповідальності за завдану шкоду, спричинену руху судна в акваторії морського порту.

Спірні відносини у справі виникли у сфері торговельного мореплавства.

КГС здійснив аналіз статей 1, 3, 73, 75, 79 Кодексу торговельного мореплавства України (далі – КТМ України), статей 1, 15, 11, 14, Закону України «Про морські порти України», Положення про капітана морського порту та службу капітана морського порту, затвердженого наказом Міністерства інфраструктури України від 27.03.2013 № 190 (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), Положення про Державну службу морського та річкового транспорту України (Морську адміністрацію), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.2017 № 1095 (далі – Положення № 1095).

Після утворення Державної служби морського та річкового транспорту України (Морської адміністрації) 11.09.2018 (згідно з постановою КМ України від 06.09.2017 № 1095) було розмежовано функції між ДП «АМП» та Морською адміністрацією. Капітан порту перебуває у підпорядкуванні Морської адміністрації, призначається на посаду і звільняється з посади Міністерством інфраструктури України за поданням Морської адміністрації.

З огляду на досліджені норми та встановлені попередніми судовими інстанціями обставини справи КГС ВС зазначив, що ДП «АМП» (відповідач у справі) та капітан морського порту є окремими суб'єктами портової діяльності.

Розпорядження капітана морського порту з питань забезпечення безпеки мореплавства і порядку в морському порту, що належать до його компетенції, відповідно до статті 79 КТМ України є обов'язковими для всіх суден, юридичних і фізичних осіб, які перебувають в акваторії та на території цього морського порту.

Як було встановлено судами, саме капітаном морського порту не був наданий дозвіл на будь-які дії з перешвартування або виходу на зовнішній рейд порту, а таке рішення було прийняте капітаном морського порту на вимогу контролюючих органів – прикордонної служби, митниці та звернення ДБР в межах кримінального провадження відповідно до вимог пункту 3 розділу III Положення № 190.

Наказом ДП «АМП» від 26.05.2016 № 162 затверджені Обов'язкові постанови по морському порту Іллічівськ (далі – обов'язкові постанови), які відповідно до їх змісту та ст. 17 Закону України «Про морські порти України» є обов'язковими до виконання всіма юридичними і фізичними особами, які перебувають у морському порту.

Ураховуючи положення обов'язкових постанов повноваження Служби капітана морського порту щодо погодження або непогодження перешвартування суден належать до її дискреційних повноважень, оскільки така Служба має вільний розсуд у прийнятті рішень поза межами конкретних критеріїв, які закріплені в законодавстві та обов'язкових постановах.

Отже, доводи скажників щодо відсутності у капітана порту повноважень заборонити перешвартування суден у порту є безпідставними.

КГС ВС зазначив, що капітан порту, керуючись наданими йому повноваженнями та відповідно до чинного законодавства і обов'язкових постанов, приймає рішення щодо руху та перешвартування суден в акваторії порту на власний розсуд. Така дискреційна компетенція капітана порту не може створювати склад правопорушення чи вини для ДП «АМП» у невиконанні окремих операцій з постановки суден до причалів, якщо така неможливість викликана виключно розпорядженнями капітана порту.

Діяльність ДП «АМП» як підприємства не може бути пов'язана з обґрунтованістю / необґрунтованістю чи законністю розпоряджень капітана морського порту. Отже, позивачем у справі, що розглядається, не доведено вини саме ДП «АМП» у неможливості здійснення відповідного перешвартування та не доведено протиправної поведінки відповідача, оскільки направлення органом охорони державного кордону заборони на перешвартування та прийняття відповідного рішення капітаном порту перебувають поза межами правового впливу ДП «АМПУ».

Позивачем не доведено наявності підстав для застосування статей 22, 1166 ЦК України, оскільки не доведено наявності вини відповідача, його протиправної поведінки та, відповідно, наявності причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) саме відповідача і шкодою.

За результатами касаційного провадження оскаржувані судові рішення залишено без змін, а касаційну скаргу – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19.09.2024 у справі № 916/3392/23 можна ознайомитися за посиланнями <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121782605>.

5.3. Щодо застосування положень ст. 7 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» до розрахунку розміру орендної плати за користування державним та комунальним майном, яка підлягає стягненню з орендаря

Орендарям, розташованим на території проведення АТО, встановлюються тимчасові пільги у вигляді звільнення від сплати орендної плати за користування державним майном і не передбачається надання іншої пільги у вигляді зниження розміру орендної плати на майбутнє, що матиме постійний характер. Тому при визначенні розміру орендної плати після закінчення пільгового періоду слід враховувати індекс інфляції за вказаний час, оскільки тимчасове скасування орендної плати не зупиняє інфляційних процесів, які протягом такого періоду об'єктивно відбувалися у державі

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу ТДВ «Шахта «Білозерська» у справі за позовом Регіонального відділення ФДМ України по Донецькій та Луганській областях до ТДВ «Шахта Білозерська» про стягнення основної заборгованості та пені.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

За обставинами справи між Регіональним відділенням Фонду державного майна України по Донецькій та Луганській областях (далі – Фонд, орендодавець) та ТДВ «Шахта «Білозерська» (далі – ТДВ, орендар) було укладеного договір оренди цілісного майнового комплексу строком на 49 років. Орендна плата була визначена за базовий місяць – серпень 2008 року і мала коригуватися щомісяця з урахуванням індексу інфляції.

ТДВ розташоване на території проведення АТО, тому воно було звільнене від сплати орендної плати із квітня 2014 року. Зобов'язання зі сплати орендної плати відновлено із червня 2016 року, після внесення змін до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» (далі – Закон № 1365-VII).

У червні 2020 року Фонд звернувся до господарського суду з позовом до ТДВ про стягнення на користь Державного бюджету України заборгованості з орендної плати, яка виникла протягом січня – травня 2020 року.

Спир у цій справі виник у зв'язку з різним розумінням сторонами впливу встановленого Законом України від 02.09.2014 № 1669-VII «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» (далі – Закон № 1669-VII) тимчасового скасування орендної плати на час після закінчення періоду, на який була надана пільга у вигляді скасування орендної плати, тобто на майбутнє після відновлення обов'язку орендаря зі сплати орендної плати. Позовні вимоги обґрунтовані порушенням відповідачем умов договору оренди у частині своєчасної та повної сплати орендної плати протягом січня – травня 2020 року, внаслідок чого утворилась заборгованість та наявні підстави для нарахування пені за травень – червень 2020 року.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позовні вимоги задоволено частково; стягнуто з ТДВ на користь Державного бюджету України заборгованість з орендної плати і пеню; в задоволенні решти позовних вимог відмовлено. Суди дійшли висновку, що правомірним є підхід орендодавця до розрахунку та помилковою вважається позиція орендаря, яка ґрунтується на довільному тлумаченні Закону № 1669-VII, який не містить положень, що змінюють порядок та підхід до розрахунку орендної плати.

ОЦІНКА СУДУ

ОП КГС ВС підтвердила правильність підходу орендодавця та визнала, що Закон № 1669-VII передбачає лише тимчасову пільгу зі звільнення від сплати орендної плати, але не змінює порядку розрахунку орендної плати після завершення пільгового періоду. Отже, індекс інфляції за час дії пільги повинен бути врахований при подальшому розрахунку орендної плати.

Приписами ст. 7 Закону № 1669-VII (в редакції від 02.09.2014) скасовано на період проведення АТО орендну плату за користування державним та комунальним майном суб'єктами господарювання, які здійснюють діяльність на території проведення АТО.

ОП КГС ВС погодилася з тим, що після завершення пільгового періоду орендар не може мати додаткових пільг порівняно з іншими суб'єктами господарювання, які не підпадали під дію Закону № 1669-VII. Орендар повинен сплачувати орендну плату на тих самих умовах, що й інші орендарі, з урахуванням індексу інфляції.

Водночас ОП КГС ВС не погодилася з позицією орендаря про те, що він отримує додаткову пільгу після завершення пільгового періоду, яка полягає у незастосуванні індексу інфляції до орендної плати, та зазначила, що законодавець не передбачив зменшення орендної плати на майбутнє і тимчасова пільга не може тлумачитися як така, що має постійний характер.

Як зауважила ОП КГС ВС, відповідно до преамбули Закону № 1669-VII цей Закон визначає тимчасові заходи для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення АТО, та осіб, які проживають у зоні проведення АТО або переселилися з неї під час її проведення. У зв'язку із цим із червня 2016 року виконання зобов'язання за договором оренди ТДВ у частині оплати орендної плати за користування державним майном поновлено.

З огляду на зазначене ОП КГС ВС не знайшла підстав для відступлення від висновків, викладених в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС від 27.02.2018 у справі № 922/1063/17.

ОП КГС ВС висувала, що пільга зі звільнення від орендної плати була тимчасовою і після її завершення орендар повинен сплачувати орендну плату з урахуванням індексу інфляції, що забезпечує справедливе відновлення балансу прав та обов'язків між орендодавцем і орендарем.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 30.08.2024 у справі № 905/1137/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121348749>.

5.4. Щодо застосування положення ст. 1 Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» до конкретного кола осіб

Стаття 1 Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» є спеціальною нормою, яка за буквального тлумачення її змісту містить заборону, тобто вимогу про зобов'язання утриматися від вчинення певної конкретної дії – підвищення тарифів, і стосується конкретного кола осіб – суб'єктів, що наділені відповідними владними повноваженнями на встановлення таких тарифів або внесення змін до них шляхом підвищення

КГС ВС розглянув касаційну скаргу гімназії у справі за її позовом до комунального підприємства теплового господарства про зобов'язання здійснити перерахунок вартості наданих послуг з постачання теплової енергії та постачання гарячої води для споживача.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Причиною виникнення спору стало питання щодо наявності чи відсутності підстав для зобов'язання відповідача здійснити перерахунок вартості наданих послуг з постачання теплової енергії та постачання гарячої води для споживача – гімназії стосовно визначеного приміщення за період з початку опалювального періоду 2022/2023 рр., а саме з 01.11.2022, і до дня ухвалення рішення суду відповідно до рівня цін (тарифів) за послуги постачання тепла, що застосовувалися до позивача станом на 24.02.2022.

За доводами позивача, відповідач всупереч мораторію на підвищення цін (тарифів) у сфері теплопостачання, який встановлений згідно із Законом України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин), з початку опалювального сезону 2022/2023 рр. здійснює нарахування позивачу плати за надані послуги за тарифами, розмір яких значно перевищує рівень тарифів, що діяв станом на 24.02.2022, та самочинно, без відповідного погодження визначив позивачу двоставковий тариф (у той час як раніше для позивача діяв одноставковий тариф).

Господарський суд першої інстанції рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовив.

ОЦІНКА СУДУ

До ч. 1 ст. 1 Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» були внесені зміни згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України» (набрав чинності з 27.07.2023), якими її викладено у такій редакції:

«Протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, забороняється підвищення тарифів на: послуги з розподілу природного газу для всіх категорій споживачів; теплову енергію (її виробництво, транспортування та постачання) для населення, послуги з постачання теплової енергії для населення та постачання гарячої води для населення».

КГС ВС проаналізував положення п. 2 ч. 3 ст. 4, ч. 5 ст. 21 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», ст. 1 Закону України «Про теплопостачання» та зазначив, що тариф (ціна) на теплову енергію нерозривно пов'язаний з особою, яка здійснює виробництво, транспортування, постачання такої теплової енергії.

КГС ВС у своїй постанові також послався на зміст ч. 3 ст. 20, ст. 16-1 Закону України «Про теплопостачання», пп. 9 п. 3.2 Ліцензійних умов (згаданих в останній нормі), п. 37 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування», ч. 3 ст. 189, ст. 190 та 191 ГК України.

У постанові суду касаційної інстанції зауважено, що пунктом 4 Порядку формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 № 869 (в редакції від 03.04.2019 № 291, далі – Порядок № 869), визначено, що під час формування тарифів на теплову

енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води суб'єктами господарювання, що перебувають у спільній власності територіальних громад, вимоги цього Порядку в частині формування тарифів для кожної окремої територіальної громади (у разі провадження ліцензованої діяльності та надання комунальних послуг у декількох територіальних громадах) на таких суб'єктів господарювання не поширюються.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, комунальне підприємство внесене до ліцензійного реєстру суб'єктів господарювання (ліцензіатів), які здійснюють господарську діяльність з виробництва теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії (в тому числі з використанням альтернативних видів палива) у Полтавській області. Згідно зі статутом воно засноване на майні спільної комунальної власності територіальних громад сіл, селищ і міст Полтавської області. Засновником підприємства є Полтавська обласна рада. Тарифи на постачання теплової енергії відповідачем встановлюються Полтавською обласною радою. Застосовані відповідачем тарифи у рахунках на оплату, які були виставлені позивачу, відповідають тарифам, встановленим у додатку 2 до рішення обласної ради від 30.09.2022 № 477. Тарифи, які були встановлені зазначеним рішенням обласної ради, залишились на рівні тарифів, визначених рішенням Полтавської обласної ради від 21.10.2021 № 286 «Про встановлення тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, що надаються Полтавським обласним комунальним виробничим підприємством теплового господарства «Полтаватеплоенерго» (які були введені в дію з 01.11.2021). Тарифи на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, які були встановлені Полтавською обласною радою для відповідача станом на 24.02.2022 не змінювались (не підвищувались) після набрання чинності Законом України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування». Відповідач є суб'єктом господарювання, що перебуває у спільній власності територіальних громад сіл, селищ, міст Полтавської області, та провадить ліцензовану діяльність, надає комунальні послуги у декількох територіальних громадах в межах Полтавської області, а отже, з урахуванням пункту 4 Порядку № 869 відповідач не зобов'язаний ініціювати розгляд питання щодо встановлення окремого тарифу для споживачів м. Кременчука. Тариф комунального підприємства єдиний для всіх споживачів Полтавської області, і жодних підстав для обрахування вартості теплової енергії для споживачів м. Кременчука за окремим тарифом у відповідача немає.

КГС ВС зазначив, що ст. 1 Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» є спеціальною нормою, яка за буквального тлумачення її змісту:

- містить заборону, тобто вимогу про зобов'язання утриматися від вчинення певної конкретної дії – підвищення тарифів;

- стосується конкретного кола осіб – суб'єктів, що наділені відповідними владними повноваженнями стосовно встановлення таких тарифів або внесення змін до них шляхом підвищення.

Проте відповідач як постачальник теплової енергії за регульованими тарифами до числа таких суб'єктів не віднесений, а у своїй діяльності керується визначеними для нього Полтавською обласною радою тарифами, грошовий вираз яких, як було з'ясовано судами попередніх інстанцій у цій справі, застосовано до позивача на рівні тарифів, установлених рішенням Полтавської обласної ради від 21.10.2021 № 286 «Про встановлення тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, що надаються Полтавським обласним комунальним виробничим підприємством теплового господарства «Полтаватеплоенерго» (які були введені в дію з 01.11.2021), тобто в розмірі, який діяв станом на 24.02.2022.

З огляду на зазначене приписи ст. 1 Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» не підлягають застосуванню до спірних правовідносин.

За результатами касаційного провадження оскаржувані судові рішення залишено без змін, а касаційну скаргу – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 26.09.2024 у справі № 917/1389/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121992036>

6. Процесуальні питання

6.1. Про правову природу третейської / арбітражної угоди та порядок, у якому має вирішуватися питання щодо дійсності такої угоди

Третейська / арбітражна угода не є правочином у розумінні ЦК України, цивільно-правовим (господарським) договором, а вважається за своєю суттю процесуальним договором, для якого чинне законодавство України встановлює спеціальний порядок визнання недійсним.

Питання щодо недійсності третейської / арбітражної угоди суд розглядає не як позовну вимогу, а як процесуальне питання, що має бути вирішене до початку розгляду позовних вимог по суті. Якщо суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана, він залишає позов без розгляду. Такий висновок має міститися в мотивувальній частині судового рішення. За потреби суд призначає експертизу

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу ФГ «Стоянова І. С.» у справі за позовом ФГ «Стоянова І. С.» до ТОВ «Нор-Ест Агро» про визнання недійсними частин договору та застосування наслідків їх недійсності.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ФГ уклало два договори купівлі-продажу з ТОВ, але не повністю розрахувалося за поставлені товари. Умовами договорів передбачено третейське застереження, згідно з яким усі спори підлягали розгляду в Третейському суді при Асоціації українських банків (АУБ). У зв'язку із несплатою ФГ заборгованості ТОВ звернулося до Третейського суду

63 Рішення, внесені до ЄДРСР, за вересень – жовтень 2024 року

при АУБ, який ухвалив рішення про стягнення з ФГ заборгованості, включаючи пеню, штрафи та інші нарахування. Це рішення було передане до державної виконавчої служби для примусового стягнення заборгованості.

У подальшому ФГ звернулося до господарського суду про оскарження рішення Третейського суду при АУБ, вимагаючи визнання недійсними частин договору, що містили третейське застереження, та відшкодування коштів, які були примусово стягнуті на користь ТОВ. Позов обґрунтований тим, що третейське застереження договору спричиняє обставини, які порушують та обмежують права й свободи ФГ, і не відповідає вимогам ч. 1 ст. 203 ЦК України.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний господарський суд, залишив позов без розгляду на підставі п. 7 ч. 1 ст. 226 ГПК України.

ОЦІНКА СУДУ

ОП КГС ВС відступила від висновку, викладеного в постанові ОП КГС ВС від 17.12.2021 у справі № 910/9841/20, щодо застосування п. 7 ч. 1 ст. 226 ГПК про те, що позов про визнання недійсною третейської / арбітражної угоди, у тому числі викладеної у формі третейського / арбітражного застереження, може бути розглянутий господарським судом по суті.

Об'єднана палата дійшла висновку, що третейська / арбітражна угода не є правочином у розумінні ЦК України та господарським договором, а такі угоди вважаються процесуальними договорами, що визначають порядок вирішення спорів між сторонами.

Водночас ОП КГС ВС зауважила, що питання щодо недійсності третейської / арбітражної угоди суд розглядає не як позовну вимогу, а як процесуальне питання, що має бути вирішене до початку розгляду позовних вимог по суті відповідно до приписів п. 7 ч. 1 ст. 226 ГПК України. Якщо суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана, він залишає позов без розгляду.

Якщо позов містить лише вимогу про визнання недійсною третейської угоди, господарський суд повинен відмовити у відкритті провадження або закрити провадження у разі його помилкового відкриття. Тож об'єднана палата заперечила можливість розгляду самотійного позову про недійсність третейської угоди.

Щодо розгляду питання недійсності угоди в межах справи про скасування рішення третейського суду ОП КГС ВС наголосила, що господарський суд може вирішувати питання про дійсність або недійсність третейської угоди під час розгляду питання про скасування рішення третейського суду та/або видачу виконавчого документа. У таких випадках питання недійсності угоди розглядається разом з основним спором і відповідні висновки повинні бути відображені у мотивувальній частині рішення суду. Аналогічний підхід застосовується і до арбітражних угод.

ОП КГС ВС зазначила, що у справі, яка переглядається, господарський суд, вирішуючи питання про скасування рішення третейського суду та/або про видачу виконавчого документа, одночасно розглядав питання про дійсність чи недійсність третейської угоди у разі заявлення відповідних доводів стороною. Отже, якщо відповідач у третейській справі вважає, що третейська угода є недійсною, він повинен надати суду свої доводи та докази на користь недійсності третейської угоди в межах відповідного

судового процесу. У судовому рішенні з питань скасування рішення третейського суду та/або видачі виконавчого документа одночасно вирішується питання про дійсність чи недійсність третейської угоди. Висновки про це повинні міститися у мотивувальній частині судового рішення. За потреби господарський суд призначає експертизу.

Окрім того, ФГ вважало, що розгляд спорів третейськими судами є неможливим, оскільки згідно із ч. 1 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюють лише суди.

Щодо розгляду спорів третейськими судами під час воєнного стану ОП КГС ВС зазначила, що розгляд справи третейським судом за добровільним волевиявленням сторін (на підставі укладеної третейської угоди) жодним чином не обмежує гарантії прав та свобод людини і громадянина, права й законні інтереси юридичних осіб, а положення ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» спрямовані саме на недопущення звуження таких гарантій у сфері судочинства.

На підставі викладеного вище об'єднана палата вважає, що ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не встановлює заборони третейського розгляду справ.

ОП КГС ВС вказала на процесуальну природу третейських / арбітражних угод та заперечила попередні підходи до їхнього розгляду в господарських судах, обмеживши можливість їх оскарження через окремі позовні вимоги.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 30.08.2024 у справі № 911/1766/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121725661>.

6.2. Щодо моменту набуття особою (відповідачем) статусу учасника справи

Особа має статус учасника справи ще до моменту звернення позивача до суду з позовом та відкриття провадження у справі (по суті, з моменту складення позивачем остаточного тексту позовної заяви і визначення у ньому певної особи як відповідача).

Залишення без руху і повернення судом позовної заяви не впливає на такий статус. Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню з нею до господарського суду в загальному порядку після усунення недоліків.

Водночас зі змісту ст. 175 ГПК України вбачається, що сторони втрачають свій процесуальний статус у разі відмови у відкритті провадження у справі, оскільки ця норма іменує відповідну особу вже не позивачем, а заявником.

6.3. Щодо визначення моменту, з якого в юридичної особи, зареєстрованої за законодавством України, виникає обов'язок мати електронний кабінет

Питання обов'язкової / добровільної реєстрації електронних кабінетів в ЄСІКС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, висвітлено у ч. 6 ст. 6 ГПК України.

Перша редакція зазначеної статті встановлювала обов'язок реєстрації електронних кабінетів лише для адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців,

арбітражних керуючих, судових експертів, державних органів, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки.

Надалі до ч. 6 ст. 6 ГПК України були внесені зміни двома законами.

Чинна редакція абз. 1 згаданої статті викладена в новій редакції Закону України від 19.10.2023 № 3424-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи» (далі – Закон № 3424), який набув чинності 04.11.2023. Цією редакцією встановлено, що адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в ЄСІКС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в ЄСІКС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку.

Тобто з 04.11.2023 (дата набуття змін до абз. 1 ч. 6 ст. 6 ГПК України, внесених Законом № 3424) у всіх юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України, виник обов'язок мати електронний кабінет.

6.4. Щодо обов'язку скаржника надсилати копію апеляційної скарги в паперовій формі іншим учасникам справи у разі подання скарги через свій електронний кабінет

Відповідно до ч. 1 ст. 259 та абз. 1 ч. 7 ст. 42 ГПК України учасник справи повинен надсилати копії документів у паперовій формі цінним листом з описом вкладення лише тим учасникам справи, які не мають електронного кабінету та за ч. 6 ст. 6 ГПК України не зобов'язані його реєструвати.

6.5. Щодо права відповідача бути обізнаним про судову справу, якщо він не має електронного кабінету, але зобов'язаний його мати, у разі подання до нього позову / апеляційної скарги з використанням підсистеми «Електронний суд» без направлення паперових копій документів поштою

За загальним правилом відповідач вперше отримує інформацію про пред'явлення до нього позову із направлених йому копій позовної скарги та додатків до неї.

У разі ненаправлення позивачем паперових копій процесуальних документів при поданні позову з використанням підсистеми «Електронний суд» права відповідача, який не зареєстрував електронний кабінет, не порушуються, оскільки відповідач несе певні негативні наслідки невиконання обов'язку з реєстрації електронного кабінету. Ці наслідки визначені процесуальним кодексом, вони є збалансованими та пропорційними.

Більшість своїх прав, передбачених ГПК України, сторона реалізує вже після відкриття провадження у справі, про що її належним чином повідомляє суд, який

забезпечить їй подальшу можливість на власний розсуд користуватися своїми процесуальними правами.

Покладення на особу, яка виконала належним чином вимоги закону про реєстрацію електронного кабінету, подала позов / апеляційну скаргу з використанням ЄСІТС, додаткового тягаря з направлення паперових копій процесуальних документів цінним листом з описом вкладення на адресу особи, яка такий обов'язок не виконала, є невинуватим. Тоді обов'язок інформування особи про справу, встановлений ч. 1 ст. 9 ГПК України, покладається на суд

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу Казенного підприємства «Науково-виробничий комплекс «Іскра» (далі – КП «НВК «Іскра») у справі за позовом до ТОВ «Норма» про стягнення суми збитків у вигляді неотриманого податкового кредиту.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У грудні 2023 року КП «НВК «Іскра» з використанням підсистеми «Електронний суд» звернулося до суду з позовом до відповідача про стягнення суми.

Господарський суд ухвалою повернув позовну заяву КП «НВК «Іскра» з підстав неусунення недоліків позовної заяви, а саме ненадання доказів направлення на адресу відповідача копії позовної заяви та доданих до неї документів.

Апеляційний господарський суд ухвалою повернув КП «НВК «Іскра» апеляційну скаргу на ухвалу господарського суду з доданими до неї документами.

Ухвала суду апеляційної інстанції мотивована, зокрема, тим, що позивач не надав доказів направлення апеляційної скарги відповідачу листом з описом вкладення протягом десяти днів з дня отримання копії ухвали про залишення апеляційної скарги без руху, чим не дотримався приписів ст. 258 ГПК України щодо форми та змісту апеляційної скарги.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо питання, чи зобов'язаний скаржник надіслати копію апеляційної скарги іншим учасникам справи у разі подання скарги через свій електронний кабінет, ОП КГС ВС зазначила таке.

За змістом абз. 1 ч. 7 ст. 42 ГПК України, якщо цим Кодексом передбачено обов'язок учасника справи щодо надсилання копій документів іншим учасникам справи, такі документи в електронній формі можуть направлятися з використанням ЄСІТС або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, шляхом надсилання до електронного кабінету іншого учасника справи, а в разі відсутності в іншого учасника справи електронного кабінету чи відсутності відомостей про наявність в іншого учасника справи електронного кабінету – у паперовій формі листом з описом вкладення.

Отже, у разі відсутності електронного кабінету в учасника справи відповідні копії документів мають бути надіслані такому учаснику у паперовій формі листом з описом вкладення.

Водночас абз. 2 ч. 7 ст. 42 ГПК України визначено: інший учасник справи відповідно до ч. 6 ст. 6 цього Кодексу зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній

формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи.

За нормами ГПК України зареєструвати електронний кабінет зобов'язані не всі суб'єкти. Такий обов'язок законодавець поклав лише конкретний перелік осіб, наведений у ч. 6 ст. 6 ГПК України.

Абзац 1 ч. 7 ст. 42 ГПК України передбачає надсилання копій документів у паперовій формі листом з описом вкладення лише тим учасникам справи, які не мають електронного кабінету та відповідно до закону не зобов'язані його реєструвати.

Натомість для учасників справи, які згідно із ч. 6 ст. 6 ГПК України зобов'язані зареєструвати електронний кабінет, однак не зробили цього, законодавець передбачив процесуальну відповідальність у вигляді відсутності обов'язку надсилання цим суб'єктам паперових копій документів.

Приписи абз. 2 ч. 7 ст. 42 ГПК України спонукають осіб, перелік яких визначений ч. 6 ст. 6 ГПК України, виконати свій обов'язок з реєстрації електронного кабінету, усвідомлюючи, зокрема, можливі негативні процесуальні наслідки його невиконання (у тому числі передбачені абз. 2 ч. 7 ст. 42 ГПК України).

Щодо питання, з якого моменту особа (відповідач) набуває статусу учасника справи, ОП КГС ВС зазначила, що статус учасника справи особа має ще до моменту звернення позивача до суду з позовом та відкриття провадження у справі (по суті, з моменту складення позивачем остаточного тексту позовної заяви і визначення у ньому певної особи як відповідача).

На сьогодні існує стала та послідовна судова практика ВП ВС щодо права позивача визначати відповідача (відповідачів), предмет та підстави позову.

ОП КГС зауважила, що залишення без руху, а потім і повернення судом позовної заяви не впливає на такий статус. Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню з нею до господарського суду в загальному порядку після усунення недоліків.

Натомість зі змісту норми ст. 175 ГПК України вбачається, що сторони втрачають свій процесуальний статус у зв'язку з відмовою у відкритті провадження у справі, оскільки ця норма іменує відповідну особу вже не позивачем, а заявником. Норма не передбачає направлення ухвали всім учасникам справи, вона надсилається лише заявнику.

Ураховуючи викладене, ОП КГС ВС дійшла висновку про те, що ТОВ «Норма» мало статус учасника справи на момент подання позивачем апеляційної скарги.

Щодо питання, з якого моменту в юридичної особи, зареєстрованої за законодавством України, виникає обов'язок мати електронний кабінет, ОП КГС ВС зазначила таке.

Тлумачення ВС чинних норм процесуального законодавства має здійснюватися з урахуванням мети створення ЄСІТС і повинно сприяти впровадженню цифрового правосуддя відповідно до сучасних міжнародних стандартів, *acquis communautaire* Європейського Союзу (правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу, але не обмежується ними), а не суперечити їм.

Крім того, ВС враховує, що в умовах воєнного стану багато юридичних осіб не знаходиться за своїми офіційними адресами (зазначеними у реєстрі, статуті, укладених договорах). У такому разі саме реєстрація електронного кабінету надає можливість особі бути обізнаною про наявні судові справи, швидко та своєчасно отримувати інформацію про подані до неї позови та ухвалені судові рішення, ефективно користуватися своїми процесуальними правами, незалежно від свого реального місцезнаходження, що сприяє виконанню завдання господарського судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляду інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

З 04.11.2023 (дата набуття змін до абз. 1 ч. 6 ст. 6 ГПК України, внесених Законом № 3424) у всіх юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України, виник обов'язок зареєструвати електронний кабінет.

Об'єднана палата звертає увагу, що суд, на відміну від учасника справи, зобов'язаний надсилати судові рішення навіть тим учасникам, які не мають електронного кабінету – в паперовій формі рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Більше того, абз. 3 ч. 7 ст. 42 ГПК України встановлено, що суд, направляючи такому учаснику справи (який відповідно до ч. 6 ст. 6 цього Кодексу зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його) судові виклики і повідомлення, ухвали у випадках, передбачених цим Кодексом, зазначає у цих документах про обов'язок такої особи зареєструвати свій електронний кабінет та про можливість ознайомлення з матеріалами справи через ЄСІТС або її окрему підсистему (модуль), що забезпечує обмін документами.

Отже, учасник справи, який зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зробив цього, буде повідомлений про ініціювання (існування) судового процесу за його участі судом, що забезпечить йому подальшу можливість на власний розсуд користуватися своїми процесуальними правами.

Права відповідача, який не зареєстрував електронний кабінет, не порушуються у разі ненаправлення йому позивачем паперових копій процесуальних документів при поданні позову з використанням підсистеми «Електронний суд». Відповідач несе певні негативні наслідки невиконання обов'язку з реєстрації електронного кабінету. Ці наслідки прямо передбачені ГПК України, вони є збалансованими та пропорційними, тобто не порушують основоположних принципів господарського процесу, таких як верховенство права, рівність учасників судового процесу перед законом та судом, диспозитивність, гласність та відкритість судового процесу, змагальність сторін, пропорційність (зокрема, забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами тощо.).

ОП КГС ВС вважає, що покладення на позивача, який виконав належним чином вимоги закону про реєстрацію електронного кабінету, подав позов та апеляційну скаргу з використанням ЄСІТС, додаткового тягаря з направлення паперових копій процесуальних документів цінним листом з описом вкладення на адресу особи, яка

такий обов'язок не виконала, є невиправданим. У такому разі обов'язок інформування особи про справу, передбачений ч. 1 ст. 9 ГПК України, покладається на суд.

На підставі зазначеного ОП КГС ВС дійшла висновку, що згідно із ч. 1 ст. 259 та абз. 1 ч. 7 ст. 42 ГПК України учасник справи повинен надсилати копії документів у паперовій формі цінним листом з описом вкладення лише тим учасникам справи, які не мають електронного кабінету та відповідно до ч. 6 ст. 6 ГПК України не зобов'язані його реєструвати.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено, ухвалу апеляційного господарського суду скасовано, а справу направлено до апеляційного господарського суду для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 30.08.2024 у справі № 908/3731/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121591790>.

6.6. Щодо зміни статусу учасника справи з третьої особи на співвідповідача (відповідача). Застосування позовної давності до позовних вимог прокурора

Зміна статусу учасника справи з третьої особи на співвідповідача (відповідача) без відповідного клопотання позивача, якому надано виключне право ініціювати залучення до участі у справі співвідповідача, є порушенням принципу диспозитивності та положень статей 14, 48 ГПК України.

Суд відмовляє у задоволенні позову, якщо і прокурору, і особі, в інтересах якої прокурором подано позов, було відомо про порушення закону під час приватизації державного підприємства і вони не довели поважності причин неподання позову

КГС ВС розглянув касаційну скаргу прокурора у справі за його позовом в інтересах держави в особі Міністерства енергетики України до РВ ФДМУ у Львівській, Закарпатській та Волинській областях, ПАТ «Львівська вугільна компанія» про скасування наказів РВ ФДМУ по Львівській області у межах справи № 914/2441/15 про банкрутство ПАТ «Львівська вугільна компанія».

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На підставі наказу РВ ФДМУ у Львівській області від 05.05.2008 № 191 у процесі приватизації цілісного майнового комплексу ДП «ЦЗФ «Червоноградська», зданого в оренду, створено ВАТ «Львівська вугільна компанія» з визначенням його засновниками РВ ФДМУ у Львівській області (державний орган приватизації) та ЗАТ «Львівсистеменерго» (орендар). З моменту створення ВАТ «Львівська вугільна компанія» припинено оренду цілісного майнового комплексу ДП «ЦЗФ «Червоноградська».

З урахуванням вимог Закону України «Про акціонерні товариства» ВАТ змінено організаційно-правову форму на Публічне акціонерне товариство (ПАТ) «Львівська вугільна компанія».

У цій справі у 2021 році прокурор звернувся до господарського суду з позовом до РВ ФДМУ у Львівській, Закарпатській та Волинській областях про скасування наказів щодо прийняття рішення про приватизацію цілісного майнового комплексу державного підприємства, зданого в оренду, створення ВАТ «Львівська вугільна компанія»

та затвердження актів оцінки майна цілісного майнового комплексу, виданих у 2007 та 2008 роках.

Позовні вимоги аргументовано порушеннями чинного законодавства під час створення ВАТ «Львівська вугільна компанія», що в подальшому призвело до вибуття з державної власності цілісного майнового комплексу ДП «ЦЗФ «Червоноградська». На думку прокурора, формування статутного фонду ВАТ «Львівська вугільна компанія» проведено з порушенням чинних на той час норм, оскільки до активів підприємства віднесено дебіторські заборгованості юридичних осіб, які на момент формування статутного капіталу були вже ліквідовані, проведено неправильну оцінку та включено до частки орендаря в капіталі вартості невід'ємних поліпшень орендованого майна цілісного майнового комплексу.

Прокурор стверджував, що про порушення законності при приватизації цілісного майнового комплексу йому стало відомо під час здійснення розслідування у кримінальному провадженні за фактом вчинення службовими особами РВ ФДМУ у Львівській області, ЗАТ «Львівсистеменерго» та ВАТ «Львівська вугільна компанія» кримінальних правопорушень. Тому він зауважив про поважність причин пропуску звернення до суду та поновлення строку позовної давності.

ПАТ «Львівська вугільна компанія» та РВ ФДМУ у Львівській області подали заяви про застосування строків позовної давності.

Керуючий санацією ПАТ «Львівська вугільна компанія» подав клопотання про зміну процесуального статусу учасника справи ПАТ з третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача, на співвідповідача, яке задоволено судом першої інстанції (ухвала від 30.06.2022).

Ухвалою суду першої інстанції від 08.12.2021 справу за позовом прокурора було передано для розгляду в межах справи № 914/2441/15 про банкрутство ПАТ «Львівська вугільна компанія».

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні позову відмовлено. Приймаючи рішення, суди визнали обґрунтованими позовні вимоги, однак відмовили в позові у зв'язку зі спливом позовної давності.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного перегляду у цій справі постали питання правильності застосування судами попередніх інстанцій строків позовної давності до позовних вимог прокурора та застосування норм процесуального права в разі зміни статусу учасника справи з третьої особи на співвідповідача.

КГС ВС у питанні зміни статусу учасника справи з третьої особи на співвідповідача зазначив, що чинне процесуальне законодавство не уповноважує суд на власний розсуд визначати (вказувати, замінити) особу, яка повинна відповідати за позовною вимогою; дії судів попередніх інстанцій щодо зміни статусу учасника справи з третьої особи на відповідача без відповідного клопотання позивача, якому надано виключне право ініціювати залучення до участі у справі співвідповідача, є порушенням принципу диспозитивності та положень ст. 14, 48 ГПК України.

Щодо застосування судами позовної давності та відмови в позові на підставі ч. 4 ст. 267 ЦК України КГС ВС зазначив таке.

За змістом ч. 3 ст. 267 ЦК України позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення.

Порушивши зазначену норму, суди надали оцінку заяві про застосування позовної давності, зробленій ПАТ «Львівська вугільна компанія» як співвідповідачем, який мав такий статус із порушенням закону.

КГС ВС урахував позицію ВП ВС, висловлену в постановою від 22.05.2018 у справі № 369/6892/15-ці від 14.11.2018 у справі № 183/1617/16 (п. 73), про те, що суд застосовує позовну давність лише тоді, коли є підстави для задоволення позовних вимог, звернутих позивачем до того відповідача у спорі, який заявляє про застосування позовної давності. Тобто, перш ніж застосувати позовну давність, суд має з'ясувати та зазначити у судовому рішенні, чи було порушене право, за захистом якого позивач звернувся до суду. Якщо це право порушене не було, суд відмовляє у позові через його необґрунтованість. І тільки якщо суд встановить, що право позивача дійсно порушене, але позовна давність за відповідними вимогами спливла, про що заявила інша сторона у спорі, він відмовляє у позові через сплив позовної давності за відсутності визнаних судом поважними причин її пропуску, про які повідомив позивач.

Суди попередніх інстанцій з'ясували що у 2009 році прокуратура володіла інформацією про приватизацію ЦМК ДП «ЦЗФ «Червоноградська» та здійснювала нагляд за дотриманням законодавства під час приватизації, а отже, прокуратурі було відомо про порушення законності під час приватизації з 2009 року.

Крім того, для проведення приватизаційних процедур було сформовано комісію з приватизації, до складу якої увійшли й представники Міністерства вугільної промисловості, правонаступником якого є Міністерство енергетики України (позивач). Тобто згадане Міністерство також було обізнане щодо обставин приватизації державного майна у 2007–2008 рр.

Отже, і прокурору, і особі, в інтересах якої прокурором подано позов, було відомо про порушення закону під час приватизації ДП «ЦЗФ «Червоноградська». Позивачем не доведено поважності причин неподання позову з 2009 року, натомість подано такий позов у 2021 році.

За таких обставин КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні позовних вимог у цій справі у зв'язку з пропуском позовної давності.

За результатами розгляду справи касаційну скаргу прокурора частково задоволено: постанову суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції залишено без змін у частині відмови в позові, а постанову суду апеляційної інстанції в частині залишення без змін ухвали місцевого господарського суду про зміну процесуального статусу учасника справи скасовано з прийняттям нового рішення про відмову в задоволенні клопотання третьої особи.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.10.2024 у справі № 914/2441/15(914/2778/21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122407022>.

6.7. Щодо виходу апеляційним господарським судом за межі повноважень, встановлених ст. 275 ГПК України

Стаття 275 ГПК України містить вичерпний перелік повноважень суду апеляційної інстанції, які він має право застосувати за результатами розгляду апеляційної скарги на рішення суду.

До цього переліку не входить право на скасування рішення суду першої інстанції з передачею справи для нового / подальшого розгляду до цього ж суду

КГС ВС розглянув касаційні скарги НБУ та ПрАТ «Страхова компанія «Глобаліс Іншуренс Солюшенс» (далі – ПрАТ «СК «Глобаліс Іншуренс Солюшенс», відповідач) у справі за позовом НБУ до ПрАТ «СК «Глобаліс Іншуренс Солюшенс» про ліквідацію страховика.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

НБУ звернувся до суду з позовною заявою до ПрАТ «СК «Глобаліс Іншуренс Солюшенс», в якій просив суд прийняти рішення про ліквідацію ПрАТ та призначити ліквідатора.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасовано, а справу передано на розгляд до господарського суду.

Направляючи справу до суду першої інстанції, апеляційний господарський суд дійшов висновку, що НБУ дотримано порядок звернення до господарського суду з позовом про ліквідацію страховика відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 110 ЦК України, а тому позов НБУ є законним та обґрунтованим і підлягає задоволенню. Отже, є законні підстави для прийняття рішення про ліквідацію цього страховика.

Оскільки позовні вимоги про ліквідацію ПрАТ «СК «Глобаліс Іншуренс Солюшенс» та призначення ліквідатора підлягають одночасному вирішенню і не можуть бути розірвані у часі через настання встановлених законом певних наслідків з моменту прийняття господарським судом рішення про ліквідацію юридичної особи та призначення ліквідатора, колегія суддів дійшла висновку про передачу справи на розгляд до господарського суду для прийняття відповідного рішення з урахуванням встановлених обставин і висновків суду апеляційної інстанції під час розгляду цієї справи.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що межі розгляду справи в суді апеляційної інстанції визначені ст. 269 ГПК України, відповідно до якої суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними у ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.

Тобто, переглядаючи в апеляційному порядку відповідні судові рішення, суд апеляційної інстанції наділений широким колом повноважень, адже він має право досліджувати наявні у справі та в окремих випадках – додатково подані докази.

За результатом розгляду апеляційної скарги у цій справі суд апеляційної інстанції постановою апеляційну скаргу задовольнив частково, рішення господарського суду скасував, а справу передав на розгляд до господарського суду.

КГС ВС дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції, скасовуючи рішення суду першої інстанції та фактично направляючи справу на новий розгляд, вийшов за межі повноважень, визначених ст. 275 ГПК України.

Суд касаційної інстанції наголосив, що ст. 275 ГПК України містить вичерпний перелік повноважень суду апеляційної інстанції, які він має право застосувати за результатами розгляду апеляційної скарги на рішення суду.

До цього переліку не входить право на скасування рішення суду першої інстанції з передачею справи для нового / подальшого розгляду до цього ж суду.

Колегія суддів КГС ВС зазначила, що предметом розгляду у цій справі є дві позовні вимоги: про прийняття рішення про ліквідацію страховика та про призначення ліквідатора ПрАТ «СК «Глобаліс Іншуренс Солюшенс».

При цьому особливістю цієї категорії справ є те, що за ст. 110 ЦК України призначення ліквідатора в разі прийняття рішення про ліквідацію юридичної особи є обов'язком суду (органу, який прийняв таке рішення).

Тож з огляду на положення ст. 269 та 275 ГПК України суд апеляційної інстанції, дійшовши висновку, зокрема, про обґрунтованість позовних вимог, не був позбавлений права прийняти власне рішення за результатом перегляду цієї справи.

Водночас, порушивши вимоги процесуального права, апеляційний господарський суд направив справу до суду першої інстанції.

Отже, апеляційний господарський суд, ухвалюючи постанову, порушив норми процесуального права, зокрема ч. 5 ст. 269, ч. 1 ст. 275 ГПК України, внаслідок чого помилково за результатом перегляду рішення суду направив справу до суду першої інстанції.

Ураховуючи наведене, КГС ВС постанову апеляційного господарського суду скасував, а справу направив на новий розгляд до цього суду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 09.10.2024 у справі № 922/412/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122188049>.

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за вересень – жовтень 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, судові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ, 2024. – 74 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua